

Univerzita Palackého Olomouc

Filozofická fakulta

Katedra historie



**Obraz lidových a křesťanských tradic
na přelomu 19. a 20. století v paměti obyvatel
Ostravska**

Bakalářská diplomová práce

Ludmila Křížová

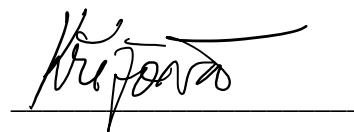
Vedoucí práce: Mgr. Jitka Kohoutová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Obraz lidových a křesťanských tradic na přelomu 19. a 20. století v paměti obyvatel Ostravska“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené odborné literatury a pramenů.

V Olomouci dne 20. 4. 2023

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Křížová', is written above a horizontal line.

Ludmila Křížová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Jitce Kohoutové, Ph.D. za vřelý a trpělivý přístup, s nímž ke mně vždy přistupovala, a především za čas, který strávila nad pečlivým čtením a opravováním mé práce. Dále bych chtěla poděkovat Knihovně & Šenovskému muzeu za ochotu a vstřícnost při půjčování kronik. V neposlední řadě patří dík Ing. Jiřímu Bednářovi, který mi poskytl velké množství literatury týkající se Šenova.

Obsah

Úvod	6
1 Rozbor pramenů	9
1.1 Charakteristika pramene – kronika a paměti	9
1.2 Kronika obce Šenova.....	11
1.3 Památník Šenova	13
2 Historie Šenova	15
2.1 Rod Skrbenských z Hříšče	15
2.2 Historie šenovské farnosti	17
2.3 První světová válka a meziválečné období.....	17
2.4 Události po Mnichovské dohodě a druhá světová válka	20
3 Doba adventní	22
3.1 Svátek sv. Barbory.....	22
3.2 Svátek sv. Mikuláše.....	24
4 Doba vánoční	26
4.1 Štědrý den	26
4.2 Svátek sv. Štěpána	28
5 Doba postní a velikonoční	31
5.1 Masopust.....	31
5.2 Černá neděle	31
5.3 Pašijový týden.....	32
5.3.1 Květná neděle.....	33
5.3.2 Chromá středa	34
5.3.3 Zelený čtvrtek	34
5.3.4 Velký pátek	35
5.3.5 Bílá sobota	36
5.3.6 Velikonoční neděle	36
5.4 Velikonoční pondělí	37
5.5 Svatodušní zvyky a tradice	38
6 Ostatní tradice	41
6.1 Svatby	41
6.2 Pohřby.....	42
6.3 Pout' odpust.....	43

6.4 Dožínky	44
7 Obraz festivit v kronikách Šenova.....	45
Závěr.....	50
Seznam použitých pramenů	52
Seznam použité literatury.....	52
Seznam internetových zdrojů.....	54
Resumé	55
Obrazová příloha.....	56

Úvod

Žijeme dnes ve světě, ve kterém se význam slov jako tradice, zvyky a obyčejje proměnil. V minulosti tyto události vytvářely soudržnost obyvatel měst a vesnic.¹ Společně slavili svatby, pohřby, svátky různých svatých nebo masopust. V průběhu 20. století se z obcí kolektivní slavení svátků vytratilo a přesunulo se do soukromých, často pouze rodinných kruhů. Zřejmé je to např. u rituálů přechodu (křtiny, svatby, pohřby apod.). Ze zvyků, které ještě dodržovali naši prarodičové, zůstalo dnes jen nepatrné množství a často pouze na vesnicích, např. vlčnovská Jízda králů. Vlivem modernizace, industrializace a sekularizace došlo přetvoření původního chápání svátků a tradic, které v důsledku těchto procesů získalo nový rozměr.² Zejména na Ostravsku je tento vliv značný. Rozhodla jsem se proto napsat bakalářskou práci na téma „Obraz lidových a křesťanských tradic na přelomu 19. a 20. století v paměti obyvatel Ostravska“, ve které se zaměřuji na festivity každodenního života místních obyvatel. Více se soustředím především na své rodné město Šenov, které bylo až do konce 20. století vesnicí. Právě Šenov je jedním z míst, kde se kolektivní dodržování a slavení lidových zvyků a tradic téměř nedochovalo.

Cílem této bakalářské práce je nejen analyzovat průběh slavení svátků v obci Šenov na přelomu 19. a 20. století s přihlédnutím k místním lidovým a křesťanským tradicím, ale také jakým způsobem byly tradice uchovány v paměti místních. Za cílem jsem si uložila také interpretovat paměťové prameny, ze kterých čerpám, a zasadit každodennost, jež zachycují, do kontextu modernizačních procesů.

Práce je rozčleněna do sedmi kapitol. Na začátku práce se zaobírám analýzou obou zmíněných pramenů. Dále přecházím do kapitoly zaměřené na historii obce Šenov, ve které stručně popisuji dějiny Šenova od jeho vzniku až po konec druhé světové války. Kladu důraz především na šenovskou farnost a události z přelomu 19. a 20. století, které jsou pro práci důležité. V dalších čtyřech kapitolách rozebírám slavení jednotlivých křesťanských svátků, adventu, Vánoc, doby postní, velikonoční a tradic, které byly s těmito obdobími spojené. Následující kapitola se zaměřuje na lidové zvyky, které nebyly součástí Vánoc ani Velikonoc. Jedná se o slavení svateb, pohřbů, dožínků a poutí. V poslední části práce popisuji obraz festivit

¹ KELLER, Jan: *Nedomyšlená společnost*. 4. dop. vyd. Brno 2003. s. 53.

² FROLEC, Václav: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*. In: *Město, lidé, prostor, slavnosti*. Sborník příspěvků X. strážnického symposia (18.–19.10. 1988), Uherské Hradiště 1990, s. 17.

v kronikách Šenova, věnuji se zde zhodnocení vlivu modernizace na prožívání a slavení tradic a svátků na Ostravsku.

Hlavními prameny, ze kterých vycházím a jsou pro tuto práci stěžejní, je soukromá *Kronika obce Šenova*³ od lidového písmáka Františka Kolaře a *Památník Šenova*⁴, který v roce 1930 sestavili místní učitelé. Obě díla jsou podrobněji představena v první kapitole. Vzhledem k tomu, že se v kronice, ze které čerpám především, nekonkretizuje blíže časové určení, je i časové vymezení této práce určené pouze obecně na závěr 19. století a počátek 20. století a meziválečné období. Kolář se v díle mnohdy vrací do dob svého dětství a do časů svých rodičů a prarodičů. U místních učitelů je doba, do které vztahují svůj popis, jasnější. Jelikož byl *Památník Šenova* sepsán v roce 1930, je vylíčeno převážně meziválečné období 20. let 20. století. V práci se soustředím i na zvyky a tradice, které se slavily jak v Šenově, tak i v Ostravě a v blízkém okolí, a vzájemně je porovnávám. Informace o slavení na Ostravsku poskytuje kniha Miriam Prokešové *Lidové tradice aneb Staré zvyky a obyčeje v Ostravě a okolí*⁵.

Odborné literatury zabývající se obecně zvyky a tradicemi je velké množství. Na toto téma se zaměřuje např. Valburga Vavřincová⁶, či Jiřina Langhammerová⁷ a poznatky z jejich odborných publikacích využívám ve své práci. Co se týče literatury zaměřující se na obec Šenov, není ji mnoho a nedosahuje odborné úrovně. Z toho vyplývá, že pouze pár titulů je pro mou práci relevantní. K těm hodnotnějším se řadí dílo středoškolského učitele Hanuše Lankočího *Obec a panství Šenov*⁸, které bylo sepsáno roku 1913. Dále se k nim řadí kniha *Šenovský zámek a jeho osud*⁹, která byla sepsána členy Historicko-letopiseckého aktivu Šenovského muzea. Ostatní práce jsou ve většině případů sepsané místními nadšenci a obsahují chyby (jako například nesprávné datace událostí). Některé z nich jsou napsány pod vlivem komunistické ideologie, která mnohé informace zkresluje a nevytváří objektivní obraz daných skutečností. Ve Státním okresním archivu Frýdek-Místek jsou dochovány také obecní kroniky¹⁰ z počátku 20. století, které však neposkytují dostatečné množství informací k prožívání a slavení svátků a tradic, zaměřují se více na počasí a historicky významné dny – jako byl

³ Knihovna & Šenovské muzeum. KOLÁŘ, František: *Kronika obce Šenov*. Šenov 1952–1974.

⁴ Knihovna & Šenovské muzeum. *Památník Šenova*. Šenov 1930.

⁵ PROKEŠOVÁ, Miriam: *Lidové tradice aneb Staré zvyky a obyčeje v Ostravě a okolí* (dále jen *Lidové tradice*). Ostrava 2005.

⁶ VAVŘINCOVÁ, Valburga: *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha 2002.; VAVŘINCOVÁ, Valburga: *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha 2006.

⁷ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina: *Lidové zvyky*. Praha 2004.

⁸ LANKOČÍ, Hanuš: *Obec a panství Šenov*. Polská Ostrava 1913.

⁹ SLAVÍKOVÁ, Simona – PASTRŇÁK, Milan (a kol.): *Šenovský zámek a jeho osud*. Šenov 2018.

¹⁰ Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*; Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*.

např. vznik Československa či vzpomínka na zemřelé válečné hrdiny. Šenovské lidové zvyky a tradice jsou popsány pouze v Kolářově kronice a *Památniku Šenova*.

Také literatury zabývající se procesy modernizace, industrializace, urbanizace a sekularizace v období přelomu 19. a 20. století je velké množství. Ve své práci vycházím především z díla *České země v 19. století*¹¹ Milana Hlavačky, jež se zabývá mj. všemi zmiňovanými procesy na našem území. Za zmínku stojí rovněž studie Václava Frolece *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*¹², která vysvětluje změnu chápání festivit na pozadí modernizace. Ze zahraniční literatury bych zmínila práci historika Hugh McLeoda *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*¹³, jež mi byla nápomocná k rozšíření obzoru. Vzhledem k tomu, že připomínání si různých tradic a svátků je také jedním z témat dějin každodennosti, je pro tuto práci důležité i dílo Mileny Lenderové, která se otázkám svátků a rituálů přechodu věnuje v díle *Z dějin české každodennosti*¹⁴.

V průběhu let se výzkum na téma festivit proměnil. V 19. století, v době českého národního obrození, docházelo ve velkém ke sbírání lidové slovesnosti a k zaznamenávání způsobu kulturních praktik. Toto téma se objevovalo na přelomu 19. a 20. století nejen v odborné literatuře Zdeňka Zírta či Zikmunda Wintera, ale např. i v beletrii bratrů Mrštíků *Rok na vsi*¹⁵ nebo Jindřicha Šimona Baara. Z tohoto období pochází etnografická tradice bádání, jež je v dnešní literatuře rozšířená. Na etnografických principech jsou založeny např. i zmíněná díla Valburgy Vavřincové. Téma tradic a zvyků se ale vyskytuje i jako součást dějin každodennosti, jimiž se zabývá Milena Lenderová, a na pozadí procesů probíhající především v 19. století. Také já bych ráda na příkladu malé obce Šenova chtěla analyzovat téma lidových a křesťanských tradic na pozadí historických změn. Čerpat budu z místních šenovských kronik. Hlavními metodami při výzkumu bude analýza pramenů a heuristická metoda.

Součástí práce je také obrazová příloha, jejichž fotografie zobrazují slavení pohřbů a poutě odpust v Šenově. Veškeré fotografie jsou použity z knihy Josefa Bilana Šinovského *Knížka o Šenově*¹⁶.

¹¹ HLAVAČKA, Milan: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době* (dále jen *České země v 19. století*). Praha 2014.

¹² FROLEC, Václav: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*.

¹³ McLEOD, Hugh: *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*. Brno 2008.

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*. 2. vyd. Praha 2017.

¹⁵ MRŠTÍK, Alois – MRŠTÍK, Vilém: *Rok na vsi*. Praha 1903.

¹⁶ ŠINOVSÝ, Josef Bilan: *Knížka o Šenově*. Šenov 2021.

1 Rozbor pramenů

Na úvod práce budou rozebrány dva prameny, na kterých je má práce založena, a to soukromá kronika obce Šenova od Františka Koláře a *Památník Šenova*, který v roce 1930 sestavili místní učitelé.

1.1 Charakteristika pramene – kronika a paměti

Podle definice slovo kronika zachycuje historicky významné události a mezníky dějin v chronologickém sledu. Jedná se o žánr, který vznikl ve středověku. Autorem je většinou jeden člověk. Jeho text je členěn buď chronologicky, nebo podle tematických celků. Samotnému textu předchází ještě předmluva, ve které autor vysvětluje důvod sepsání kroniky. Kronikář by měl psát jednoduše, srozumitelně a objektivně. Na rozdíl od análů se zaměřuje na delší časové úseky. Ve středověku se v kronikách často objevovaly texty ze starších kvalitnějších prací.¹⁷

První nařízení o vedení obecních kronik bylo vydáno nejvyšším českým purkrabím Karlem Chotkem v roce 1835 a ukládalo povinnost vést tyto pamětní knihy ve všech obcích v latinském nebo německém jazyce. Její zápisy se měly skládat z důležitých a zajímavých událostí obce (např. návštěvy vzácných osob), popisů zvyků a tradic nebo přírodních pohrom. Toto nařízení nebylo často dodržováno, jelikož většina obcí nebyla připravena na vedení kronik.¹⁸

Zlepšení přišlo až se vznikem Československé republiky. Roku 1921 bylo vydáno vládou nařízení č. 211/1921 Sb. o vedení pamětních knih (toto nařízení platilo až do roku 2006). Každá obec měla do konce roku 1922 zřídit svou kroniku. Jejím cílem bylo uchovat dějiny, aby se z nich mohly další generace poučit. Pamětní knihy začínaly informacemi o kronikáři (jméno a povolání), poté následovaly zeměpisné údaje obce a významné místní a dějinné události. Součástí dějinných událostí byly také ohlasy obyvatel na ně, např. reakce obyvatel na první světovou válku nebo vznik Československa. Důležitou prací autora bylo vybírání podstatných informací k zapsání.¹⁹

Na začátku práce s kronikou je důležité provést analýzu autora. Je to totiž právě on, skrze kterého se zaznamenané události dostanou k veřejnosti. Významnou roli hraje jeho

¹⁷ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 332.

¹⁸ MIHOLA, Jiří: *Kroniky a kronikářská práce* [online]. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/jaro2012/De2RC_HPR/.

¹⁹ *Nařízení č. 211/1921 Sb., kterým se provádí zákon o pamětních knihách obecních* [online]. [cit. 2023-2-14]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2492/1/2/narizeni-c-211-1921-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-pametnich-knihach-obecnich/narizeni-c-211-1921-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-pametnich-knihach-obecnich>.

povolání. V minulosti se většinou jednalo o místní učitele, kteří splňovali požadavek o všeobecném rozhledu v obci. Učitelé často patřili k těm významnějším a váženějším občanům obce. Při práci se samotným textem je následně potřeba zjistit, zda autor během zaznamenávání skutečnosti nekládá do vyprávění své vlastní subjektivní názory či postoje, a tudíž zda se pak nejedná spíše o paměti. Při psaní kroniky je totiž podstatná snaha uchovat kolektivní paměť, není důležité, jak danou událost prožíval jednotlivec, ale jak ji prožívala celá obec.²⁰

Kroniky nabízejí náhled do regionálních dějin, díky nim můžeme získat informace nejen o způsobu života místních, o fungování daného společenství lidí, ale také o tradiční kultuře. Podle historika Františka Kutnara je potřeba ke kronikám přistupovat jako k typu pramenu, jenž nemůže být výhradně zdrojem informací o místních událostech, protože autora jistým způsobem ovlivnily. Jak je zmíněno výše, je potřeba dávat pozor na autorovu individualitu, jeho myšlenkové pochody a duchovní rozhled.²¹

Záznamy kronik nepředstavují jenom automatický zápis zpráv o prožitých událostech, které pisatel zažil. Vyskytují se v nich také výsledky autorova aktivního a přímého pozorování, jež je sdruženo s uvažováním o daných skutečnostech. V kronikách jsou události zprostředkované skrze autora, je to právě on, který rozhoduje o tom, kterou informací zapíše a kterou vypustí.²²

Paměti nebo též memoáry jsou literární žánr, který zaznamenává vzpomínky daných osob na určité události, setkání a zážitky, které během svého života sami prožili, kterými byli přímými účastníky nebo alespoň svědky. Z literárního hlediska stojí mezi literaturou věcnou a uměleckou. První memoáry vznikaly již v antice (např. *Zápisky o válce galské* od Gaia Julia Caesara) a středověku (např. cestopisné zápisky od Marca Pola). V této době měly paměti spíše kronikářský, historiografický a biografický aspekt. Až od 19. století se poté vyskytuje literárně publicistické hledisko.²³

U pamětí, které vznikly v 19. a na začátku 20. století, se často setkáváme s tím, že se tyto práce orientují na nalezení kořenů pisatele, především těch vlasteneckých a rodinných (např. dílo Elišky Krásnohorské *Z mého mládí* nebo Jiráskova práce *Z mých pamětí*).²⁴ Na jednu

²⁰ GROSSMAN, Viktor: *Paměť a kronika. Kolektivní, individuální a oficiální historická paměť na příkladu období 1938 - 1945 v podhůří Beskyd*. Brno 2011, s. 10 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²¹ RANDÁK, Jan: *Prameny lidové proveniencce a české lidové kronikářství*. In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (eds.): *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014, s. 332–333.

²² Tamtéž, s. 339.

²³ VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha 1977, s. 261.

²⁴ Tamtéž, s. 261.

stranu díky memoárům dokážeme rozpoznat mentality jednotlivých generací, jejich postoje, názory, motivace, jakým způsobem přemýšleli, jejich zaběhnuté vzorce chování a celkový charakter tehdejší společnosti.²⁵

Na druhou stranu lze z paměti získat i faktografické informace. Proto při práci s nimi je třeba je kriticky hodnotit. Na místě je analýza textu – nakolik jsou paměti subjektivní či objektivní, zda se zachycené skutečnosti opravdu shodují s realitou a zda tento pramen poskytuje možnost zobrazit danou skutečnost. Dále je nezbytné se zabývat otázkou věrohodnosti, ta závisí převážně na osobnostních rysech pisatele, na jeho vzdělání a na času, který uběhl od prožití popisovaných událostí. Při využívání tohoto typu pramene je důležitá práce s odbornou literaturou či jiným svědectvím.²⁶

Pro tento žánr je typický subjektivní názor a postoj autora. V textu se projevuje jeho osobnost – jak danou situaci prožíval a hodnotil. Každý z účastníků může danou skutečnost vnímat úplně odlišně.²⁷ Mnohdy obsah memoárů pochází z autorovy fenomenální paměti, soukromého deníku, korespondence nebo svých článků, cestopisů, reportáží apod. V textu se běžně vyskytuje ich forma, kterou se autor snaží sebe sama prezentovat čtenáři. Důležitou součástí je časový odstup při hodnocení a výběru významných událostí k sepsání. Starší lidé blízcí se ke konci života či osoby, které se cítí být ohroženy, se ve svých pamětech mnohdy vracejí do doby svého dětství a mládí, kde se cítili bezpečně a jistě.²⁸

Mezi hlavní důvody vzniku memoáru patří podle historika Jindřicha Garčice snaha autora zachovat obraz sebe sama pro další generace, vylepšit svůj vlastní obraz nebo ospravedlnit chování a počiny významných osobností jak před současníky, tak před dalším pokolením tím, že předloží tu svou správnou a pravdivou verzi událostí. Dále také oslavit jinou osobu a vyzdvihnout jeho činy, zaznamenávat události a životní bilance či snaha získat napsáním takové práce peníze.²⁹

1.2 Kronika obce Šenova

Kronika obce Šenova je soukromou kronikou obce, byla sepsována během let 1952–1974. Jejím autorem je František Kolář, který se narodil 9. dubna 1916 a zemřel 15. listopadu

²⁵ HLAVAČKA, Milan: *Memoárová literatura*. In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (eds.): *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014, s. 312.

²⁶ Tamtéž, s. 312–313.

²⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha 2002, s. 219.

²⁸ MOCNÁ, D. – PETERKA, J.: *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 436 – 437.

²⁹ HLAVAČKA, M.: *Memoárová literatura*, s. 315–316.

1994. Celý svůj život prožil v Šenově v domě č. 725 na ulici Petřvaldské. Byl horníkem, spisovatelem, lidovým řezbářem samoukem a písmákem.³⁰

František Kolář ve své kronice postupuje chronologicky. Začíná popisem dějin oblasti Těšínska, do které Šenov spadal, od pravěku přes středověk a novověk až k dějinám 19. a 20. století. V tomto období si pomáhá díly starších autorů, doslova přepisuje jejich články. Převážně se jedná o studie slezských buditelů Dr. Františka Slámy a Vincence Praska a ostravského rodáka a středoškolského profesora Aloise Adamuse, který založil Archiv města Ostravy.³¹ V kronice se často objevují celé kapitoly z knihy středoškolského učitele Hanuše Lankočího *Obec a panství Šenov*.³² Novější dějiny Šenova (hlavně 20. století) František Kolář přejímá pak z obecních kronik.³³ Během líčení druhé světové války přidává dokonce vlastní zápisky ze svého osobní deníku. Kolář končí popisem událostí z roku 1970.

Druhou částí této kroniky je část *Obrázky ze starého Šenova*, která je základem mé bakalářské práce. Autor popisuje především slavení vánočních a velikonočních svátků. Zaměřuje se převážně na vyobrazení pohanských lidových zvyků a tradic, křesťanský význam svátků je často upozaděn. Mnoho z popisovaných zvyků je zaměřených na mladé hochy a dívky, jelikož jeho cílem je právě zachovat tyto tradice a zvyky pro další generace, aby nebyly zapomenuty. Kolář si uvědomoval, že doba šla kupředu velmi rychle a že obyčeje, na které byl kladen důraz v jeho dětství, se z vesnického života téměř vytratily. Vinu přikládal rozšiřujícímu těžebnímu průmyslu na Ostravsku a rozvoji dělnictva v Šenově, velká část obyvatel docházela do okolních dolů.³⁴

Součástí kroniky je doslov, ve kterém František Kolář popisuje důvod sepsání tak rozsáhlého díla (kronika má 596 stran). Jeho cílem bylo uchovat původní obraz o Šenovu, který se proměnil v důsledku bouřlivého technického rozvoje na přelomu 19. a 20. století.

Dle výše uvedených charakteristik se částečně jedná jak o soukromou obecní kroniku (splňuje kritéria, která byla popsána již roku 1835 a poté doplněna nařízením vlády z roku 1921), tak částečně i o paměti. Autor sám byl svědkem mnohých událostí a jejich popis částečně vychází z autorových osobních zápisků. Důležitým znakem paměti je také časový odstup mezi

³⁰ BEDNÁŘ, Jiří: *Šenov – historie událostí*. Šenov, s. 118 (připravované dílo).

³¹ NOVOTNÁ, Jaroslava: Alois Adamus. *Encyklopedie města Ostravy* [online]. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil_osobnosti&load=87.

³² LANKOČÍ, H.: *Obec a panství Šenov*.

³³ Státní okresní archiv Frýdek-Místek (dále jen SOkA Frýdek-Místek), fond Místní národní výbor, *Kronika Šenov – 3. a 4. díl*.

³⁴ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 596.

prožitím události a jejím sepsáním,³⁵ což je i v tomto případě splněno. František Kolář sám své dílo označil za kroniku, jelikož se snažil uchovat historii města a tradice s ním spojené pro následující pokolení.

Při psaní práce budu využívat hlavně část, ve které se Kolář zaměřuje na lidové zvyky a tradice, které se slavily v Šenově. I přesto, že jeho kronika obsahuje i osobní paměti a vzpomínky, s úsekem, který je důležitý pro práci, budu pracovat jako s kronikářským textem, jehož cílem není popsat individuální prožívání těchto obyčejů jednotlivcem (potažmo rodinami), ale celou obcí.

1.3 Památník Šenova

Památník Šenova byl sepsán v roce 1930 na zakázku učitelské organizace na Frýdecku, která chtěla vydat vlastivědný sborník frýdeckého okresu. Na toto vypracování byl oslovený učitelský sbor obou šenovských škol. Její autoři v památníku uvedeni nejsou.

Autoři se zaměřují především na zodpovězení otázek, které jim byly poslány z Frýdku. Otázky jsou směřovány na vyobrazení obce, její umístění, na přírodní a hospodářské statistiky Šenova, chtějí znát popis obou škol, nejstarších budov obce a katolického a evangelického hřbitova. Mimo povinnou část od frýdecké učitelské organizace se v památníku nacházejí vzpomínky dvou šenovských rodáků na dobu jejich dětství a mládí. Dále jsou popsány všední, ale i výjimečné chvíle obce. Učitelé se zaměřili na to, jak obyvatelé trávili všední a sváteční dny, jak se změnilo oblékání, jak se v Šenově slavila pouť, dožínky, svatby a pohřby či jak se tančilo. Nechybí ani místní pověry. V závěru je sepsána historie školy, kostela a zámku, který byl bohužel roku 1927 zbourán.

V práci je zakomponována také kapitola z díla *Obec a panství Šenov* Hanuše Lankočího a text o vzniku názvu Šenov od slezského národopisce Joži Vochaly.

Pramen je na jednu stranu z části odborný text, popisuje faktografické údaje obce či historii významných šenovských objektů. Na druhou stranu se v něm nacházejí vzpomínky místních a popis běžného života občanů. *Památník Šenova* bychom tak mohli označit jak za kroniku (svým způsobem zaznamenávání významných dnů), tak i za paměti.

K mé práci budu využívat úsek o životě obyvatelstva v Šenově. V této části autoři převážně popisují poměry, které zažili během svého života, občas zabrousí i do dob svých

³⁵ LEDERBUCHOVÁ, L.: *Průvodce literárním dílem*, s. 219.

rodičů a prarodičů. Přístupuji k nim jako ke vzpomínkám, jejichž cílem je uchovat kolektivní paměť.

2 Historie Šenova

Počátky města Šenov se datují do 11. století, kdy na části území dnešního Šenova vznikla osada (či dvorec) pod názvem Vraclav. Dvorec se pravděpodobně rozkládal na západ od šenovského kostela Prozřetelnosti Boží a byl ohraničen z jihu a ze západu řekou Lučinou a potokem Křivice. Vraclav stála na významné středověké obchodní stezce mezi Krakovem a Olomoucí. S postupným navyšováním počtu obyvatel docházelo ke zvyšování počtu obydlí, které byly stavěny mimo osadu. Vznikla tak nová tvrz.³⁶

Až do 13. století nebylo zřejmé, pod kterou diecézi kraj na hranicích Moravy a Slezska spadá. O církevní příslušnost tohoto území se hádalo olomoucké biskupství s vratislavským. K podepsání smlouvy o rozdělení oblasti došlo 2. srpna 1297 v Ostravě za účasti těšínského knížete Měška, opolského knížete Bolka a zástupců olomouckého biskupa. Šenov se stal majetkem těšínského knížete.³⁷

Šenov (ne pouze osada Vraclav) je poprvé zmíněn roku 1302 v listině vratislavského biskupa Jindřicha I. z Vrbna, který nařídil sepsání všech vesnic z vratislavské diecéze, jež jsou povinny odvádět desátky. Šenov v soupisu vystupuje pod názvem Sonow. Přesná zmínka, kdy se Vraclav stala součástí Šenova, není doložená. Lze ale předpokládat, že to bylo v době tzv. velké kolonizace v druhé polovině 13. století.³⁸

Po vzniku Těšínského knížectví se držitelem šenovského panství stal rod Šašků a později rod Lvíků. Jejich panský dvůr s tvrzí se nacházel mezi původní částí Vraclav a nově vystavenou částí založenou během kolonizace.³⁹

Páni ze Šenova byli držitelé panství Šenov přes sto let a jejich rod se stal jedním z nejdůležitějších na Těšínsku. Přesný rok, kdy páni ze Šenova opustili své panství, není znám. Pravděpodobně došlo k prodeji panství na konci 15. století, držitelem se stal nejspíše těšínský kníže Kazimír II.⁴⁰

2.1 Rod Skrbenských z Hříště

Roku 1531 statek odkoupil Albrecht Sedlnický z Choltic. Jeho držitelem ale na moc dlouhou dobu nebyl, jelikož roku 1576 se panství dostalo do rukou Václava Skrbenského

³⁶ SLAVÍKOVÁ, S. – PASTRŇÁK, M. (a kol.): *Šenovský zámek*, s. 10.

³⁷ Tamtéž, s. 14.

³⁸ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství Šenov*, s. 8.

³⁹ SLAVÍKOVÁ, S. – PASTRŇÁK, M. (a kol.): *Šenovský zámek*, s. 15–16.

⁴⁰ Tamtéž, s. 21.

z Hříště, jehož sestra Alena byla manželkou Albrechta Sedlnického. Rod Skrbenských poté v Šenově panoval až do poloviny 19. století.⁴¹

Jedním z nejdůležitějších příslušníků rodu Skrbenských byl Karel František Skrbenský z Hříště. Stal se prvním katolíkem v rodě a nechal zbourat původní kostel sv. Mikuláše. Nový chrám se začal stavět roku 1764, zasvěcen byl Prozřetelnosti Boží⁴². V kostele se nacházejí basreliéfy čtyř nejdůležitějších členů rodu – Jaroslava Skrbenského (s bratrem byli první držitelé Šenova), Jana staršího (zakladatel hlavní rodové linie), Karla Jetřicha (zakladatel panské větve) a Karla Františka (mecenáše kostela).⁴³

Svůj odkaz rod Skrbenských nezanechal pouze v kostele, ale také na zámku, který začali budovat hned poté, co se stali pány. Zámek byl situován na západ od nově vystavěného chrámu. Budova zámku byla jednopatrová, lichoběžníkového tvaru. Právě kolem kostela a zámku se soustředila většina společenských akcí.⁴⁴

Posledním pánem šenovského panství z rodu Skrbenských byl Antonín (vnuk Karla Františka Skrbenského), který roku 1867 prodal statek za 570 000 zlatých Františce Fattonové (dcera bývalého purkmistra města Opavy).⁴⁵ Ta ho ale dlouho ve správě neměla, roku 1893 jej prodala rodině Larisch–Mönnichů, kteří se stali úplně posledními pány.⁴⁶ V době trvání první světové války nechali ze zámku odvézt všechny cennosti do svého sídla v Ráji u Fryštátu a na zámku nepřebývali. Jeho posledními hosty se stali maďarští vojáci a československé vojsko v roce 1919. Obě posádky se k budově zámku chovaly bezohledně. K topení využívali nejen nábytek, ale i trámy. Postupem času zmizela střecha a zámek se začal rozpadat. Povolení ke zbourání podal Bedřich hrabě Larisch–Mönnich v roce 1927, který tou dobou již bydlel se svou manželkou v Mnichově. Ze zdiva zámeckých budov bylo postaveno mnoho šenovských domů. Z celého areálu zámku zbyla pouze jedna budova, která po druhé světové válce sloužila jako sídlo místního národního výboru. Po sametové revoluci v ní byla otevřena Základní umělecká škola Viléma Wünsche (akademický malíř 20. století pocházející ze Šenova).⁴⁷

⁴¹ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. 4. sešit. Ostrava 1995, s. 119.

⁴² Kostel tento název získal díky tomu, že Karel František Skrbenský konvertoval ke katolicismu.

⁴³ MACUROVÁ, Zuzana – MÍCHALOVÁ, Zdeňka: *Historismus, konverze a rodová memorie v kostele Prozřetelnosti Boží v Šenově*. In: ROHÁČEK, Jirí (ed.): *Epigraphica & sepulcralia*. Praha 2005, s. 253–254.

⁴⁴ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství Šenov*, s. 16.

⁴⁵ POLÁŠEK, Jaromír: *Z historie Šenova a šenovského zámku*. Těšínsko, r. 46, 2003, č. 4, s. 14.

⁴⁶ STIBOR, Jirí: *Některé zajímavosti z dějin obcí a jejich držitelů*. Těšínsko, r. 38, 1995, č. 2, s. 5.

⁴⁷ SLAVÍKOVÁ, S. – PASTRŇÁK, M. (a kol.): *Šenovský zámek*, s. 154–155.

2.2 Historie šenovské farnosti

Až do konce 16. století se Šenov řadil pod řepišťskou farnost. Šenovská farnost se osamostatnila až s příchodem nových pánů. Spadala pod správu vratislavské diecéze. Součástí farnosti byly obce Šenov, Bartovice a Václavovice. Do roku 1840 k ní náležel také Petřvald. K roku 1913 se v obci nacházelo 6 221 katolíků (89,9 % obyvatel), 674 evangelíků (9,7 %) a 27 Židů (0,4 %). Od roku 1660 do roku 1920 se v šenovské farnosti vystřídalo 14 duchovních správců.⁴⁸

Nejvýznamnější z nich byli pater Antonín Monczka a pater Jan Kapinus. Během své působnosti v Šenově (1838–1881) nechal Antonín Monczka opravit a ozdobit interiér kostela, byla pořízena také paramenta (textilie užívané při liturgii). Vydal celou řadu svých básní opěvujících historii těšínského knížectví a příležitostných písní k jmeninám, narozeninám či ke slavnostem. Svá díla psal polsky a německy. Polštinu využíval během bohoslužeb a taky ve škole k výkladu českého katechismu. Za jeho působení se šenovská farnost řadila k těm nejvýznamnějším, jak počtem věřících, tak i výší příjmů.⁴⁹

Po smrti patera Monczky v roce 1881 se novým šenovským duchovním správcem stal petřvaldský farář Jan Kapinus. Také on byl zastáncem polského jazyka. V polštině kázal, modlil se i vyučoval náboženství. Ve Šenově ale docházelo postupně k vytrácení polštiny vlivem dělníků, kteří začali více číst česky psaných novin kvůli svému téměř každodennímu styku s Ostravou. Z celého frýdeckého okresu polština zůstala pouze v šenovské a vratimovské farnosti. Ale ani tam nezůstala na dlouho. V roce 1908 zemřel farář Jan Kapinus a jeho nástupcem se stal pater Ondřej Bielek, během jehož působení se čeština ve farnosti prosadila natrvalo.⁵⁰

2.3 První světová válka a meziválečné období

Šenov byl před první světovou válkou poklidnou vesnicí, jejíž velkou část obyvatel tvořili horníci, kteří docházeli na směny do okolních dolů v Moravské Ostravě, Karviné a Petřvaldu. Většina z nich měla svůj vlastní domek a k němu i kousek pole. Rolníci, kteří ve vesnici tvořili menšinu, buď obdělávali svá políčka nebo chodili pracovat do uhelných závodů. Správa obce byla vedena zpravidla rolníky a správci velkostatků, horníci se do ní nezapojovali. Úředním jazykem byla němčina.⁵¹

⁴⁸ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 35.

⁴⁹ ADAMUS, Alois: *Podrobné dějiny šenovského kostela*. In: KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 188–191.

⁵⁰ Tamtéž, s. 192–194.

⁵¹ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 9.

Poté co Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku 28. července 1914 válku, Šenov, stejně jako i ostatní vesnice, poslal své muže do války. Odvedenci odjížděli vlakem 2. srpna 1914. Život místních se následující čtyři roky točil kolem války. Stejně jako všude byl i v Šenově nedostatek oblečení, obuvi, mýdla, petroleje, ale taky uhlí, a to i přesto, že v okolí bylo několik uhelných dolů.⁵²

Po uzavření míru 11. listopadu 1918 ve francouzském Compiègne bylo v Šenově vyhlášeno lidové hlasování o tom, zda obyvatelé Šenova chtějí být součástí nově vzniklého polského nebo československého státu. Celkově hlasovalo 1809 občanů, 95 % hlasů bylo pro to, aby se Šenov stal součástí Československa. Těšínsko bylo nakonec rozděleno 28. července 1920 řekou Olší – území na západ od řeky získala Československá republika a východní část Polsko.⁵³

Po válce se obyvatelé Šenova museli potýkat s bytovou krizí. Běžně se stávalo, že jednu místnost s kuchyní obývaly až tři rodiny. Z toho důvodu bylo zřízeno stavební a bytové družstvo, které tento stav mělo řešit. Situace se mírně zlepšila až roku 1922, kdy předseda družstva Ludvík Motloch za pomoci ostatních členů postavil v části Podlesí 15 jednodomků a dvojdomků. Cena jednoho domu se pohybovala okolo 127 tisíc.⁵⁴

Po bytové krizi se život místních postupně začal vracet zpět do zajetých kolejích. V září roku 1923 se konaly volby do obecního zastupitelstva. Tyto volby vyhrála sociálně demokratická strana, jelikož většina obyvatel obce byla zaměstnána v těžebním průmyslu. Získala celkem 14 mandátů z celkových 30. Hned za nimi se umístili komunisté (8 mandátů) a lidovci (4 mandáty). Po dvou křeslech získala živnostenská a agrární strana. Pořadí těchto stran se během následujících voleb ve 20. a 30. letech téměř nezměnilo. První byli sociální demokraté, za nimi komunisté a poté lidovci. V průběhu 30. let získávala větší popularitu u šenovských občanů komunistická strana (v roce 1938 dokonce volby vyhrála) a strana národních socialistů. Z těchto výsledků lze vyvodit, že Šenov byl spíše levicově orientovaný.⁵⁵

Co se týče kulturního a společenského života v Šenově, i ten byl na vzestupu. V roce 1920 vznikla knihovna sloučením a přeměnou Čtenářské besedy, knihovny tělocvičných spolků a Matice. Na začátku měla okolo 180 knih, ke konci 30. let se její objem zvětšil téměř devětkrát (v roce 1939 knihovna čítala 1615 knih). Nabízela jak knihy odborné, tak i beletrii, která se

⁵² SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 12–13.

⁵³ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 10.

⁵⁴ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 16.

⁵⁵ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 39.

vyskytovala ve větší míře. K nejčtenějším autorům patřili Alois Jirásek, Bohumil Zahradník-Brodský, František Sokol-Tůma, Jan Vrba, Karel Klostermann či Jack London. Nejvyšší počet zaregistrovaných čtenářů byl 240.⁵⁶

V Šenově fungovalo také mnoho spolků. Již před Velkou válkou byla založena 3. března 1912 TJ Sokol. Ta organizovala jak cvičení a procházky, tak i přednášky nebo divadelní představení.⁵⁷ K dalším šenovským spolkům patřila také Dělnická tělocvičná jednota. O jejím vzniku bylo rozhodnuto 23. ledna 1919 v obecním hostinci Horakůvka. Pravidelně pořádali cvičení, zápasy házené a fotbalu, cyklistické výpravy a divadelní i pěvecká představení. Jednota byla vedena v socialistickém duchu. Rozkol v sociálně demokratické straně a vznik samostatné komunistické strany v roce 1921 měl vliv také na Dělnickou tělocvičnou jednotu. Čtyřicet členů se oddělilo a založili si svou vlastní Federovanou dělnickou tělocvičnou jednotu.⁵⁸

Svou činnost v obci vykonávala také od roku 1922 Jednota československého Orla. Její program byl velmi podobný organizaci Sokol. Pořádali cvičení, akademie, dožínkové slavnosti, besídky a divadla.⁵⁹

V Šenově se také každoročně slavily narozeniny prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka. Celá vesnice se sešla v hostinci Horakůvka, aby vzdala prezidentovi čest. Oslava byla doprovázena kulturním programem (recitace, hudební čísla apod.).⁶⁰ Nechyběly ani každoroční oslavy výročí vzniku Československé republiky 28. října. Většinou se konal průvod od školy na Podlesí nebo hostince Horakůvka k pomníku padlých vojáků z první světové války, kde se přečetla jména padlých šenovských bojovníků, kteří byli uctěni dvouminutovým tichem. Oslavy byly doprovázeny častými divadelními a pěveckými vystoupeními. Součástí byla také taneční zábava. Vše poté bylo ukončeno zazpíváním české hymny.⁶¹

Po vzniku nové republiky byl přijat 30. ledna 1920 zákon č. 80, který obcím přikazoval zřídit a vést kroniku. Tento zákon byl prodiskutován obecním zastupitelstvem v březnu téhož roku. To pověřilo vedením pamětní knihy učitele a starostu Šenova Antonína Břusku.⁶² Ten byl kronikářem až do ledna 1932. Funkci po něm převzal šenovský učitel Rafael Jaroš.⁶³ S příchodem Němců v březnu 1939 měly být všechny kroniky odevzdány. Šenov tak ale

⁵⁶ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 43–47.

⁵⁷ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 90–91.

⁵⁸ Tamtéž, s. 97–100.

⁵⁹ Tamtéž, s. 95.

⁶⁰ Tamtéž, s. 76, s. 104.

⁶¹ Tamtéž, s. 80, s. 115, s. 137.

⁶² Tamtéž, s. 5.

⁶³ Tamtéž, s. 45.

neučinil a během války byla kronika uchována u tajemníka obce p. Brháčka. V květnu 1945 poté kroniku převzal šenovský rodák a učitel ve Slezské Ostravě Richard Podešva.⁶⁴

2.4 Události po Mnichovské dohodě a druhá světová válka

Dne 29. září 1938 proběhla v Mnichově konference čtyř států: Německa, Itálie, Francie a Velké Británie. Podepsáním Mnichovské dohody došlo k postoupení Sudet německé nacistické říši. Kromě Adolf Hitlera se o československé území nárokovalo také Polsko s Maďarskem. Maďarsko získalo vídeňskou arbitráží přes 10 500 km² území Slovenska⁶⁵ a od Podkarpatské Rusi okolo 1 500 km².⁶⁶

Polsko si dělalo nárok na území Těšínska, Oravy a Spiše. Po vyhlášení všeobecné mobilizace Československa 23. září 1938 mělo už připravené dva plány na obsazení Těšínska, které by bylo schopné začít realizovat 1. října 1938. Československá vláda v Praze přijala polské ultimátum bez jakéhokoliv odporu a vydala území za řekou Olší. Tato oblast měla být okupovaná polskou armádou v období od 1. do 10. října 1938.⁶⁷

Polsko začalo obsazovat od Českého Těšína a pokračovalo směrem do vnitrozemí. Pásmo, na jehož hranici se Šenov nacházel, bylo převzato 10. října. Hranice byla stanovena těmito městy: Dolní Lutyně, Orlová, Lazy, Šumbark a Horní Těrlicko.⁶⁸

I přesto, že polská hranice měla být dána obcí Šumbark⁶⁹, polské jednotky přešly hranici a pokračovaly dále přes Šenov na Ostravu.⁷⁰ Tam nakonec ale nedošly. Hraničním městem se stal Šenov, který byl česko-polskou delimitační komisí rozdělen na polskou a československou část. V té době se v obci nacházelo přes 5000 Čechů a pouze 56 Poláků. Novou hranicí⁷¹ Šenov ztratil polovinu svého území, centrum s důležitými budovami (kostel Prozřetelnosti Boží, škola pod kostelem a hostinec Horakůvka) zůstalo Československu. Obec přišla o 380 domů s 2000 obyvateli.⁷²

⁶⁴ Tamtéž, s. 175.

⁶⁵ SABOL, Miroslav: *Dopad Viedenskej arbitráže na poľnohospodárstvo, priemysel a infraštruktúru na južnom Slovensku*. In: MITÁČ, Ján: *Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938–1945*, Bratislava 2011, s. 217.

⁶⁶ POP, Ivan: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha 2005, s. 370.

⁶⁷ BÍLEK, Jiří: *Kyselá těšínská jablíčka*, s. 213, s. 220, s. 221.

⁶⁸ Tamtéž, s. 227.

⁶⁹ Obec Šumbark, dnes součást Havířova, se nacházela hned vedle Šenova.

⁷⁰ SOKA Frydek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 157.

⁷¹ Definitivně hranice byla stanovena 12. listopadu 1938 (viz. poznámka č. 23 – s. 170).

⁷² ŠINOVSÝ, J. B.: *Knížka o Šenově*, s. 853.

Dne 14. března 1939 obsadily německé jednotky Ostravu, jakožto průmyslové centrum republiky, k obsazení Šenova došlo o týden později. Na hranicích Šenova s Polskem byly vystavěny dřevěné domy, ve kterých přebývaly pohraniční stráže.⁷³

Po útoku Německa na Polsko 1. září 1939 se území Šenova, které bylo okupováno Poláky, stalo součástí tzv. Olsagebiet. Tato oblast byla řízena z Katovic a platily zde zákony Velkoněmecké říše. K připojení polské části Šenova k té československé došlo až po druhé světové válce.⁷⁴

Šenov byl osvobozen Rudou armádou 3. května 1945. Během bojů byl zničen most přes řeku Lučinu a byla zasažena levá věž kostela Prozřetelnosti Boží.⁷⁵

⁷³ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 181–182.

⁷⁴ ŠINOVSKÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 851.

⁷⁵ Tamtéž, s. 861.

3 Doba adventní

Doba adventní začíná již čtyři neděle před narozením Ježíše Krista. Věřící se připravují na jeho narození. První neděle adventní je navíc charakteristická tím, že je považována za první den nového církevního roku. Toto období je označováno výrazem advent, který pochází z latinského *adventus*, což znamená příchod. Je to tedy čas, kdy věřící očekávají nejen narození Ježíše Krista, ale také jeho druhý příchod (tzv. parusie) a poslední soud.⁷⁶

Během evangelií dvou prvních adventních neděl si katolíci připomínají druhý příchod Mesiáše. Jsou rovněž vyzýváni k pokání. Třetí neděle adventní je nazvána nedělí Radostnou. Kněz během liturgie odloží fialovou barvu roucha, která symbolizuje pokání, a obleče si růžovou, kterou vyjadřuje předvánoční radost. Texty liturgie dvou posledních neděl jsou zaměřeny na narození Syna Božího.⁷⁷

Důležitou součástí každé adventní doby jsou tzv. roráty. Jsou to mše, které bývají slouženy během všedních dnů k počtě a chvále Bohorodičky Panny Marie. Svůj název získaly od začátečních slov vstupní antifony *Rorate*,⁷⁸ ve které se zpívá: „*Rosu dejte, nebesa, shůry a oblakové dštěte Spravedlivého. Otevři se, země a vydej Spasitele. Nebesa vypravují slávu Boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. Sláva Otci i Synu i Duchu svatému. Jako byla na počátku, i nyní, i vždycky a na věky věků. Amen.*“⁷⁹

Ve světském společenství je tato doba také brána jako čas sloužící k přípravě na Vánoce. Tento čas lidé využívají k úklidu. Advent je neodmyslitelně spojený se slavením různých svátků a tradic s nimi spojenými. Především se jedná o svátek sv. Barbory (4. prosinec) a sv. Mikuláše (5. prosinec).⁸⁰

3.1 Svátek sv. Barbory

Sv. Barbora z Nikomédie žila pravděpodobně někdy mezi 2. a 4. stoletím. Mnoho informací o jejím životě není dochováno. Podle legendy ji její otec, odpůrce křesťanství, uvěznil ve věži, aby ji odepřel možnost poznávat učení Ježíše Krista. Barbora se ale i přes snahu otce snažila rozvíjet svůj křesťanský život a žít podle zásad Desatera. Poté, co se to její otec

⁷⁶ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 23.

⁷⁷ ADAM, Adolf: *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe* (dále jen *Liturgický rok*). Praha 1998, s. 130–133.

⁷⁸ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 34.

⁷⁹ ULMAN, Oldřich – SIMAJCHL, Ladislav – CIKRLE, Karel: *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 10. upr. vyd. Praha 2003, s. 198.

⁸⁰ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 35.

dozvěděl, rozhodl se ji nechat zbičovat a dále mučit různými metodami. Nakonec svou dceru vlastnoručně popravil mečem.⁸¹

Sv. Barbora je uctívána jako patronka horníků, sedláků, kovářů, slévačů zvonů, zedníků a mnoha dalších. Lidé si ji připomínají vždy 4. prosince. Její svátek je spojován s mnoha tradicemi, které byly slaveny i na přelomu 19. a 20. století.⁸²

Jak už bylo zmíněno, sv. Barbora je patronem horníků, a proto také oni slavili tento svátek. Aby je sv. Barbora ochraňovala, zapalovali ve dne jejího svátku „*Barborčino světlo*“ v dolech.⁸³ Svátek sv. Barbory byl dodržován na Ostravsku již od roku 1847. Horníci během něho zdobili důlní patra obrázky a soškami této svěřice. Konal se také průvod, ve kterém byl nesen prapor se sv. Barborou do kostela na liturgii. Po ní se přesunuli do hostince na taneční zábavu.⁸⁴

Ve svém popisu adventních tradic Kolář tento hornický zvyk slavený na sv. Barboru nepopisuje. Neznamená to však, že by se horníkům ve své kronice nevěnoval vůbec. Důležitost příkládá srpnové hornické slavnosti, které se účastnili zaměstnanci petřvaldské Albrechtovy jámy. Horníci v den slavnosti nastoupili v historickém kroji a poté se odebrali do místního kostela na děkovnou bohoslužbu. Následovala taneční zábava. Panovala zde velice přátelská atmosféra. První ročník této slavnosti proběhl 18. srpna 1881. Po příchodu nového správce Schwaba nejen tradice konání těchto slavností, ale i dalších havířských zvyků, zmizela.⁸⁵

Možným důvodem, proč zvyk zapalování *Barborčina světla* a průvod do kostela není v kronice popsán, je, že Kolářovi nepřipadalo důležité tuto tradici zachovávat pro ostatní obyvatelé Šenova.

Rozšířenou tradicí na venkově bylo řezání větvíček třešňí dívkami. Když větvíčka uřezaná na sv. Barboru do Štědrého dne vykvetla, předpovídala svobodné dívce, že se do roka a do dne vdá.⁸⁶ Ani tato tradice v *Kronice obce Šenova* zaznamenání není. Je opět na místě se ptát, proč tento rozšířený obyčej není zapsán, když v okolí Ostravska dodržován byl.⁸⁷ Kolář se při popisu zvyků spojených se sv. Barborou zaměřoval na to, jak tento svátek slavila celá obec

⁸¹ CHLUMSKÝ, Jan: *Světcí k nám hovoří: Sv. Barbora* [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=4865>.

⁸² VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 40–41.

⁸³ Tamtéž, s. 41.

⁸⁴ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 29.

⁸⁵ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 510–512.

⁸⁶ VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 237.

⁸⁷ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 30.

a ne jednotlivci. Lze to vidět na příkladu chození *Barborek* v předvečer svátku sv. Barbory (3. prosince), kdy se tříčlenné až šestičlenné skupinky dívek vydávaly na obchůzky po vesnici. Oblékly si bílý šat,⁸⁸ který symbolizoval čistotu a panenství sv. Barbory,⁸⁹ a do rukou si vzaly metlu a koš s dárky. Postupně navštěvovaly domy, ve kterých byly převážně rodiny s dětmi. Děti, které se během roku byly poslušné, dostaly dárek, naopak ty neposlušné dostaly výprask metlou. Obchůzky *Barborek* byly poté vytlačeny chozením sv. Mikuláše, čerta a anděla. Při popisu se zaměřuje na mladé dívky a děti. Pro uchování paměti mu nepřipadalo ani důležité zmínit křesťanský podkres tohoto svátku, např. podotknout pár informací ze života sv. Barbory.⁹⁰

3.2 Svátek sv. Mikuláše

Sv. Mikuláš byl myrský biskup, který se narodil někdy před rokem 300 (přesný rok jeho narození není známý) v Pataře v Lykii. Po vysvěcení na kněze a smrti svých rodičů rozdal svůj veškerý majetek potřebným stejně, jako to podle Matoušova evangelia říká Ježíš: „*Chceš-li být dokonalejší, jdi, prodej, co ti patří, rozdej chudým, a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne.*“⁹¹ Odtud také pramení ona tradice rozdávání balíčků svatým Mikulášem.⁹²

Během vlády císaře Diokleciána byl uvězněn pro svou víru v Krista. Propuštěn byl až s nástupem císaře Konstantina Velikého, který roku 313 vydal edikt milánský a tím zrovnoprávnil křesťanství s ostatními dovolenými náboženstvími. Mikuláš zemřel 6. prosince 327 v Myře, kde prožil většinu svého života. Byl znám hlavně pro svou dobrotu a ochotu pomáhat potřebným lidem. Svátek sv. Mikuláše byl původně slaven pouze ve východní křesťanské církvi, od 10. století se rozšířil také do západní Evropy.⁹³

Sv. Mikuláš byl v Šenově slaven v předvečer jeho svátku, tedy 5. prosince. Ještě v druhé polovině 19. století se konaly průvody, ve kterých choďovalo i několik Mikulášů a jeho pomocníků – andělů a čertů. Před celým průvodem pobíhali *laufři*, kteří do domů hospodářů vinšovali štěstí.⁹⁴ V průběhu 19. století a první poloviny 20. století byly tyto maškarády nahrazeny malými skupinkami, v nichž byl jeden Mikuláš, čert a anděl.⁹⁵ Tyto obchůzky se v Šenově rozšířily již během první světové války. „*6 prosinec, den biskupa Mikuláše, je dnes*

⁸⁸ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 393.

⁸⁹ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 30.

⁹⁰ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 393.

⁹¹ Matouš 19, 21.

⁹² TOUFAR, Pavel: *Český rok na vsi a ve městě: Září – Prosinec* (dále jen *Český rok*). Třebíč 2004, s. 95.

⁹³ Tamtéž, s. 95.

⁹⁴ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 394.

⁹⁵ VONDRUŠKOVÁ, Alena: *Český lidový a církevní rok*. Brno 2015, s. 28.

*v mnohých obcích a rodinách svátkem dětí; pamatujeme se všichni jak za našich dětských let obcházel „Mikuláš“, a naděloval, čert pak budil hrůzu svou metlou, řinčivými řetězy dlouhatánským jazykem z červeného papíru a hrozivým mumláním,“*⁹⁶ vzpomíná Kolář v kronice.

Kolář se zaměřuje hlavně na společné prožívání tohoto svátku celou obcí. Vyzdvihuje především trávení tohoto dne dětmi, které dostávaly od Mikuláše balíčky. Přidává i vzpomínku ze svého vlastního dětství, když Šenov obcházel Mikuláš s čertem. Stejně jako u sv. Barbory chybí k dovysvětlení některých informací stručný životopis sv. Mikuláše.

⁹⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 393.

4 Doba vánoční

Čas vánoční je ohraničený dvěma důležitými svátky, a to narozením Ježíše Krista v Betlémě, které v církevním kalendáři připadá na 25. prosinec, a svátkem Křtu Páně, který připadá na první neděli po svátku Tří králů, kteří podle Matoušova evangelia⁹⁷ přinesli narozenému Ježíškovi kadidlo, zlato a myrhu. Štědrý den je až do setmění považován za poslední den adventní doby, čas večera pak náleží již do doby vánoční.⁹⁸ Je tomu tak, jelikož podle starého lidového chápání času den trval od večera do následujícího západu slunce. Proto se také většina svátků slavila již v předvečer.⁹⁹

4.1 Štědrý den

Štědrý večer v mnoha obcích začínal rorátní mši svatou. Během dne lidé poté drželi půst od jídla a pití, aby přinesli oběť Bohu a zároveň, aby poděkovali za to, že seslal z nebe svého Syna, který se za ně obětoval (proto také pojmenování tohoto dne jako štědrý).¹⁰⁰ Rodiče často svým dětem slibovali, že když půst vydrží, uvidí zlaté prasátko.¹⁰¹ Půst trval až do večere, která se skládala jen z postních pokrmů. Byl to také den, kdy bohatí dávali almužny chudým a potřebným, děti dostávaly dárky a koledníci výslužku.¹⁰² Celý den byl zakončený půlnoční vigilií, kterou začínaly oslavy narození Páně.¹⁰³

Podle Koláře také obyvatelé Šenova drželi přísný půst.¹⁰⁴ Svůj popis průběhu Štědrého dne směřuje do druhé poloviny 19. století, do časů, kdy žili jeho rodiče. Postící dívky se na konci dne po štědrovečerní večeři koukali do studny, ve které měli spatřit svého ženicha.¹⁰⁵ Tento popisovaný zvyk byl slaven stejně i ve Slezské Ostravě, ale ne 24. prosince, nýbrž už na svátek sv. Barbory. V tento den děvčata také bušila na dveře kurníku a doufaly, že se kohout, který symbolizoval vdavky, zakokrhá.¹⁰⁶ Proč se tento obyčej slavil na Vánoce, a ne na sv. Barboru, není z Kolářova popisu zřejmé.

⁹⁷ Matouš 2, 1–12.

⁹⁸ VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 23.

⁹⁹ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 41.

¹⁰⁰ VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 46.

¹⁰¹ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 41.

¹⁰² VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 47.

¹⁰³ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 41.

¹⁰⁴ V koloniích okolo Slezské Ostravy byla typickým postním pokrmem krupicová kaše nebo nemaštěná mučnica (PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 33).

¹⁰⁵ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 396, s. 398.

¹⁰⁶ NAVRÁTIL, Boleslav: *Advent byl považován za nejkrásnější část roku: Zbožní obyvatelé severní Moravy a Slezska pečlivě dodržovali prastaré zvyky (dále jen Advent byl považován)*. Moravskoslezský deník, r. 16, 6. 12. 2017, č. 282, s. 9.

Během líčení Štědrého dne se Kolář zaměřuje na rodiny, které měly své vlastní hospodářství a vlastnily nějaký dobytek. I přesto, že Šenov byl z velké části tvořen horníky docházejících do okolních dolů, Kolář vůbec nezmiňuje, jak tento den slavili oni. Popisuje Štědrý den hospodářů. „*Celý den se uklízelo, mylo čistilo a dělaly se zásoby píce a krmě pro dobytek, poněvač v den narození Páně nesměla býti konána žádná práce a den ten byl také skutečně dnem odpočinku, dnem svátečním v pravém slova smyslu. Kromě nakrmená dobytka se nic nedělalo; nevařilo, nezametalo, nemylo, neuklízelo.*¹⁰⁷. Dnes hojně rozšířený zvyk zdobení vánočního stromečku v popisované době ještě nebylo tradicí.¹⁰⁸

Tradice ozdobených vánočních stromečků začala v českých zemích až v první polovině 19. století. Na venkov se tento zvyk dostal se zpožděním. Tento nový obyčej se zakořenil až na počátku 20. století, do té doby se na vesnicích zdobily pouze smrkové větvičky.¹⁰⁹ Stromečky symbolizovaly strom z ráje, z něhož Eva dala jíst svému muži Adamovi, a kmen, na kterém byl ukřižován Ježíš Kristus, jenž svou smrtí vykoupil všechny lidi. Stromky bývaly zpravidla jehličnaté, neboť jehličí značilo věčnost, a ozdobené ovocem, které připomínalo zakázané ovoce.¹¹⁰ V druhé polovině 19. století pak začala tradice veřejných vánočních stromů, kterou organizovaly místní charitativní spolky či majitelé továren a velkostatků. Často se u stromečku rozdávaly sladkosti, dárky a oblečení nuzným dětem.¹¹¹ První veřejný vánoční strom v Moravské Ostravě na Masarykově náměstí se objevil v prosinci 1925.¹¹²

Štědrovečerní večere se u každé šenovské domácnosti lišila. Štědrost večere závisela na množství financí. K večeri zasedali okolo šesté hodiny večerní všichni členové domácnosti (počítala se k ní také čeleď). Na stole ležela ošatka s pšenicí, rží, ječmenem, hrachem a fazolemi. Dále zde byla jablka, ořechy a vánoční oplatky, které se namáčely do medu. Kolář ve svém popisu nezapomíná ani na domácí zvířata, která byla mnohdy důležitými zdroji jejich obživy. Proto na stole nechyběla ani prázdná mísa, do které se dávaly od každého jídla, jenž bylo přineseno na stůl, tři lžíce. Obsah této mísy se poté dal dobytku na sv. Štěpána, aby byl po celý následující rok zdravý a nesl hospodáři užitek. Po celý večer byla na stole zapálená svíce.¹¹³ Tato tradice se zachovávala ještě v první polovině 20. století.¹¹⁴

¹⁰⁷ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 396.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 398.

¹⁰⁹ TOUFAR, P.: *Český rok*, s. 135–136.

¹¹⁰ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 48.

¹¹¹ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 44.

¹¹² NAVRÁTIL, B.: *Advent byl považován*, s. 9.

¹¹³ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 397.

¹¹⁴ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, s. 294.

Večeři vždy zahajovala hlava rodiny společnou modlitbou Otčenáš, kterou poděkovala za hostinu, jež byla na stole. Připojila také prosbu o požehnání těchto darů. Na tomto příkladu jde vidět, že i přesto, že v kronice jsou převážně popsány pohanské zvyky, udržely se v Šenově i některé křesťanské návyky, které často zůstávaly pouze na vesnicích. Jak bylo zmíněno, obsah štědrovečerní večeře se lišil od rodiny k rodině. Většinou ale na stole byly fazole, hrách, prosná kaše, ryby, brambory s mlékem, sušené švestky, hrušky nebo jablka a také vánočka. Po večeři se nezapomnělo ani na zvířata. Hospodář s hospodyní šli se svíčkou, která svítila u slavnostní tabule do chléva, kde každý rohatý dobytek dostal po kousku chleba, jablka, ořechu a oplatky s medem.¹¹⁵

Při líčení vánočních zvyků se Kolář zaměřuje na mládež, častokrát právě zmiňuje dívky, které již mají věk na vdávání a které si myslí na svého milého. Během návštěvy chléva hospodářem lili mladí olovo, z něhož se poté snažili vyčíst budoucnost. Populární bylo také hašení svíček. Šel-li kouř ze zhasnuté svíčky směrem ke dveřím, mohla osoba, která svíčku zhasla, očekávat, že opustí rodinu (buď zemře, vydá se do světa nebo se ožení či vdá). Dalším oblíbeným zvykem bylo krájení jablíčka. To bylo rozkrájeno na tolik kousků, kolik bylo lidí u štědrovečerní večeře. Každý pak jeden kousek snědl. Zabloudil-li pak někdo na cestách, měl si vzpomenout na všechny, kteří s ním o Vánocích jedli kousky jablíček, a poté měl správnou cestu najít snáz. Děvčata si také psala adresy chlapců, které poté uložila po večeři pod svůj polštář. Toho, čí adresu následujícího ráno vytáhla, si měla vzít za muže. O půlnoci pak zvaly zvony na půlnoční mši svatou.¹¹⁶

4.2 Svátek sv. Štěpána

Sv. Štěpán byl kazatel šířící křesťanské učení. V roce 37 byl ukamenován pro svou víru před hradbami Jeruzaléma. Sv. Štěpán se tak stal prvním mučedníkem. Jeho umučení je popsáno v Novém zákoně ve Skutcích apoštolů.¹¹⁷ Slavení svátku sv. Štěpána se rychle rozšířilo do celého světa. Církev stanovila jeho slavení na 26. prosinec.¹¹⁸

V tento den bylo zvykem chodit na koledu, výjimkou to nebylo ani v Šenově. I zde se při popisu zaměřuje na mladé, kteří se vydávali na obchůzku po vesnici s ozdobeným *májíčkem*

¹¹⁵ Tamtéž, s. 398.

¹¹⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 398, s. 406.

¹¹⁷ Skutky apoštolů 7, 54–60.

¹¹⁸ VAVŘINCOVÁ, V: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 127–128.

(větvička, na níž byly navázané barevné stuhy) a koledovali. Dávným zvykem bylo také pečení štrudlů neboli makovníků. Tato tradice v Šenově vydržela až do druhé poloviny 20. století.¹¹⁹

Svátek sv. Štěpána byl prvním dnem po narození Krista, kdy se mohla již vykonávat nějaká práce. Tradicí bylo, že se v tento den teprve sklízel štědrovečerní stůl. Podle pranostiky se věřilo, že kdyby se stůl uklidil hned po večeři, mohl by pak člověk mít boláky nebo jinak onemocnět.¹²⁰

Na sv. Štěpána začínaly již také novoroční gratulace. Podle zápisků farní kroniky z roku 1875 se v osm hodin ráno konala zpívaná bohoslužba.¹²¹ Během dne procházel obcí průvod složený z kněze, učitele, podučitele, kostelníka a dvou ministrantů. Nejprve zazpívali vánoční koledy, poté farář požehnal domu a všem, kteří se v něm nacházeli, a popřál jim hodně štěstí a zdraví do nového roku. Lidé je obdarovávali buď penězi, když měli, nebo jídlem, pitím či jinými naturáliemi. Koleda, která byla v Šenově rozšířená, byla tato: „*Vinšujem vum vinš, motě v pěcu gyns. A na pěcu kohuta, motě chlopa hucmuta. Vinšujem vum vinš, motě v pěcu gyns. Vinšujem vum vinšiček, dejtě mi tež kunščicek. Vinšujem vum vinš, motě v pěcu gyns a na pěcu gořolečke, dejtě mi tež trošinečke.*“¹²² Koledu lze volně přeložit následovně: *Přinášíme vám blahopřání, máte v peci husu, a na peci kohouta, máte chlapa darebáka. Přinášíme blahopřání, máte v peci husu. Přejeme vám štěstí, dejte mi též kousíček. Přinášíme blahopřání, máte v peci husu a na peci pálenku, dejte mi taky trošku.* Mnoho těchto slov je převzato z polštiny nebo němčiny, jelikož měli šenovští obyvatelé k oběma jazykům blízko.¹²³ Malá část obyvatel se hlásila k polské národnosti, také na konci 19. a začátku 20. století se v Šenově ještě konaly polské bohoslužby.¹²⁴ To, jak slavily vánoční a adventní zvyky šenovští Poláci, Kolář již ve své kronice nezaznamenal.

Chudší děti chodily poté na koledu také ještě na Tři krále 6. ledna. Obcházely domy se slovy: *My tři králové jdeme k vám, štěstí, zdraví vinšujem vám!* Prosily hospodáře o nějaký peníz nebo něco k snědku.¹²⁵

Na Ostravsku chodíval až do konce první světové války na tříkrálovou koledu kněz společně s kostelníkem a ministrantem. Dům, do kterého přišli, nejdříve vykourili kadidlem

¹¹⁹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 408.

¹²⁰ Tamtéž, s. 398.

¹²¹ Knihovna & Šenovské muzeum. *Farní kronika Šenova – 1. díl*, s. 134.

¹²² KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 407–408.

¹²³ STRUMINSKÁ, Alena: *Slovník nářečí (Šenov ve Slezsku)*. 2. dop. vyd. Šenov 2002, s. 4, s. 19, s. 20, s. 29.

¹²⁴ ADAMUS, A.: *Podrobné dějiny šenovského kostela*, s. 192–194.

¹²⁵ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 408.

a pak na dveře nebo zárubně napsali svěcenou křídou K + M + B +.¹²⁶ Tato zkratka nezaznamenávala jména králů (Kašpara, Melichara a Baltazara), nýbrž to byla počáteční písmena věty *Christus mansionem benedicat: Kristus žehnej tomuto domu.*¹²⁷

Kolář během popisování adventních a vánoční tradic, které se dodržovaly v Šenově, zaměřuje hlavně na děti a dospívající – především na mladá děvčata, která hledají svého budoucího manžela. Křesťanský podkres se v líčení vyskytuje velmi sporadicky. Z textu jde ale rozpoznat, že svátky mají své kořeny v křesťanství a ty důležité se stále slaví v rámci farnosti, jako je tomu např. během půlnoční mše svaté. Při popisu zaznamenává lidové zvyky a tradice spojené s konkrétním svátkem. Obyčeje popisuje nenásilnou formou, především má snahu uchovat tyto tradice pro další generace, aby neupadly v zapomnění, jelikož v době, kdy kroniku píše, tyto tradice již v Šenově téměř vymizely.

Svátky zaznamenané v Kolářově kronice se mnohdy shodují s tradicemi a zvyky, které byly dodržovány v Ostravě a jejím okolí, např. zvyk dívání se děvčaty do studny, kde měly spatřit svého milého.

¹²⁶ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 37.

¹²⁷ *Co znamená žehnání K+M+B+* [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/clanky/co-znamenazehnani-kmb>.

5 Doba postní a velikonoční

Doba postní je období, ve kterém se věřící připravují na ukřižování a následné zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Nevěřící se naopak již v této době těší na přicházející jaro. Přesné datum Velikonoc není pevné, jedná se o pohyblivý svátek. Již na Nikajském koncilu roku 325 bylo stanoveno slavení těchto velikonočních svátků na první neděli po prvním jarním úplňku. Velikonoce tak mohou nastat v čase mezi 22. březnem a 25. dubnem.¹²⁸ Toto období je započato Popeleční středou a trvá po celých 40 dnů, kdy se věřící postí. Odtud vznikl také název této doby. Ale ještě předtím, než se lidé začnou postit, je slaven masopust.¹²⁹

5.1 Masopust

Kolář se při popisu masopustního veselí zaměřuje ve větší míře na popis historie této tradice. Zmiňuje, že první slavení masopustu se slavilo již ve 14. století. Tehdy byl charakteristický svou velkou bujarostí. Po městech i vesnicích se konaly průvody s maskami. Po celé tři dny, které scházely do Popeleční středy, se hojně jedlo, pilo, zpívalo a tančilo. Nejednou se v dobré náladě zapomnělo na pravidla slušného chování. V kronice není doloženo, že by tyto masopustní průvody bývaly i v Šenově. Kolář se pouze zmiňuje, že toto období bylo v jeho přítomnosti v Šenově již pouze časem, kdy se vyskytovaly ve větším taneční zábavy. Svým obecným popisem této tradice mu spíše jde o to, aby masopust celkově nevymizel z paměti šenovských obyvatel a možná také o to, aby se toto bujaré slavení opět obnovilo.¹³⁰

5.2 Černá neděle

Černá neděle (anebo též Smrtná neděle) byla vždy pátá neděle postní. Byl to čas, kdy i lidé ze Šenova slavili konec zimy a kdy vítali jaro. Symbolicky se házela do vody na rozloučení Morana, která představovala onu zimu, a naopak se vítala Vesna. Navíc se chodilo dům od domu s *májíčkem* (ozdobená smrková větvíčka) a písní se přinášelo hospodářům do stavení štěstí a zdraví. Při líčení této tradice se Kolář zaměřuje na její pohanský rozměr. Zmiňuje slavení narození slunce světa, díky kterému se začíná den opět prodlužovat a noc zkracovat. Nechybí ani popis slunce, které bojuje s tmou a jež vyhraje v den jarní rovnodennosti. Srovnává také to, jak se Černá neděle slavívala na počátku 20. století a jak teď, tzn. ve své přítomnosti – v 60. a 70. letech 20. století. Popisuje, že nyní je tento den pouze časem, kdy se konají zábavy a hry pro děti. Celý text přináší dojem, že je autorovi líto, že se

¹²⁸ ADAM, A: *Liturgický rok*, s.63–64.

¹²⁹ BERGER, Rupert: *Liturgický slovník*. Praha 2008, s. 374.

¹³⁰ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 409–411.

tradice nedochovaly až do dnešní doby. I toto je jeden z důvodů, proč se kroniku rozhodl sepsat.¹³¹

Také ve Slezsku se vynášela smrt, která byla označována jako mařena. Každá dívka přispěla nějakým kusem oblečení, které se následně obléklo na mařenu. Se slaměnou figurínou, která představovala smrt, se poté došlo až za vesnici, kde ji odstrojili a spálili. Nazpět se pak vraceli s *mojičkem* (zelené ratolesti), se kterými, stejně jak popisuje Kolář, obcházeli vesnici a zpívali. Z textu si lze všimnout, že výraz *mojiček* má více podob, které se mohly lišit od vesnice k vesnici. Pochází ze slova *gojiček* a ten ze slova hájíček, jenž znamená uřezaný stromeček s pučícími lístky. Symbolizuje probouzející jaro a nadcházející Velikonoce.¹³²

Během postní doby se také konaly křížové cesty, během nichž si věřící připomínali Kristovu cestu s křížem na Golgotu. Farní kronika se o těchto křížových cestách poprvé zmiňuje roku 1867. Konaly se pravidelně v pátky a v neděli.¹³³ Podle pořadů bohoslužeb z března 1928 se v pátky věřící scházeli na křížovou cestu ve třičtvrtě na sedm, v neděli pak ve dvě hodiny odpoledne.¹³⁴

5.3 Pašijový týden

Pašijový týden zahrnuje jedny z nejdůležitějších dnů liturgického roku, během nichž si věřící připomínají Kristův vjezd do Jeruzaléma na Květnou neděli, jeho poslední večeři s apoštoly, jeho zatčení a následné ukřižování. Celý týden zakončuje Ježíšovo zmrtvýchvstání ze soboty na neděli, kdy tato neděle bývá v křesťanských kruzích označována za Matku všech neděl. Označení Velikonoce se skládá ze dvou slov – *veliká noc*. Toto spojení představuje sobotní noc, během níž Ježíš vstal z mrtvých.¹³⁵

Kolář ve své kronice zmiňuje částečně jak křesťanskou historii, tak i pohanský rozměr Velikonoc. Zmiňuje, že jsou to svátky jara. Připomínalo se, že bylo jaro osvobozeno od zimy. Autor kroniky nezapomíná ani židovský svátek Pesach, jež se slaví v době křesťanských Velikonoc. Píše o něm ale pouze to, že Židé si v tyto dny připomínali vyjití z egyptského zajetí.¹³⁶

¹³¹ Tamtéž, s. 418.

¹³² PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 8.

¹³³ *Farní kronika Šenova – 1. díl*, s. 126.

¹³⁴ *Farní kronika Šenova – 2. díl*, s. 179.

¹³⁵ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 113.

¹³⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 422.

5.3.1 Květná neděle

Květná neděle je poslední postní nedělí. Jak bylo zmíněno, věřící si v tento den připomínají příjezd Ježíše Krista do Jeruzaléma. Během příjezdu někteří z davu pokládali své pláště na zem a volali *Hosanna*. Někteří v průvodu, v němž jel Ježíš na oslátku, mávali palmovými ratolestmi.¹³⁷ Máváním palmovými ratolestmi v antice byli oslavováni vítězi. I Ježíš byl vnímán za vítěze – za toho, kdo spasí celý svět a osvobodí jej od prvotního hříchu.¹³⁸

V Šenově zelené ratolesti sbírali chlapci již na Černou neděli. Chodívali jak do vrbiny, kde trhali vrbové proutky na Květnou neděli, tak se zároveň poohlíželi, zda někde už nerostou tzv. *kocanky* (ratolesti z jívy), které by pak v sobotu před Květnou nedělí mohli také uřezat.¹³⁹

Kolář se ve svém popisu zaměřuje především na to, jak se tento první den Pašijového týdne slavil na statcích. Již časně od rána zde připravovali palmy z rozpukaných lísek, klokoče, svídivých proutků a jalovce. Byly ozdobeny svatými obrázky, pozlacenými ořechy, pentlemi a jablky. Do kostela s těmito ratolestmi nešli hospodář s hospodyní, jenž obvykle chodili do kostela každou nedělí na ranní, nýbrž selští chlapci, kteří běžně navštěvovali „velkou“ mši svatou. Byli tam pod dozorem výměnkářů. *„Výměnkáři dávali na „synčiska“ v kostele pozor, neboť se stávalo, že „Podlesané“ dali „Novodědiňákovi“, po případě jiným „povuňat“ palmu plnou pichlavého jalovce, za což se mu postižený odměnil tím, že jej praštil svou palmou po hlavě. Aby se tak nestávalo, o to se starali výměnkáři a kostelník.“*¹⁴⁰

Při líčení tohoto zvyku se v Kolářově kronice dostáváme více do křesťanského prostředí, zaměřuje se ale i na mladé chlapce, což se zatím v předešlých popisech moc nedělo, popisy byly totiž většinou zaměřené spíše na dívky. Zvyky, které byly spojené s dívkami, Kolář nezmiňuje. Na Ostravsku např. chodívala děvčata s *májíčkem* a za zpívání dostávala trochu peněz. Tento zvyk se v Šenově slavil už na Smrtnou neděli jen s tím rozdílem, že dívky nedostávaly peníze, ale pouze do stavení přinášely svým zpěvem štěstí. Tradice připravování ratolestí byla rozšířená také v Ostravě a jejím okolí. Tyto ratolesti byly také označovány jako *kocanky*.¹⁴¹ Skládaly se z proutků olší, treskutky a klokočí. Připravovaly se již v několikadenním předstihu, aby stihly vypukat. Po posvěcení se dávaly za svatý obraz nebo zasadily na pole či do zahrady, aby Bůh uchránil jejich úrodu a dům.¹⁴²

¹³⁷ Jan 12, 12–19.

¹³⁸ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, s. 64.

¹³⁹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 433.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 433.

¹⁴¹ V Šenově byly *kocanky* brány pouze jako vrbové proutky.

¹⁴² PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 11.

5.3.2 Chromá středa

Pašijová nebo Chromá středa získala svůj název z pověry, ve které se říkalo, že kdyby v tento den byl dobytek vyhnán na pastvu, tak by ochromil. Právě spojení Pašijová středa byl využíván šenovskými obyvateli.¹⁴³ V českých zemích bylo rozšířeno označení také Škaredá středa. Tento den je znám tím, že v něm Jidáš, jeden z dvanácti apoštolů, zradil Ježíše Krista velekněžím za třicet stříbrných. Právě z Jidášova činu může pramenit ono pojmenování středy.¹⁴⁴

Šenovští chlapi v tento den *honili Jidáše*. „*Odpoledne na Pašijovou středu provozovali chlapi „Honění Jidáše“*. Čekali v kostele, jak kostelník zhasil poslední svíci na trojhranu, vyběhli z chrámu. Kdo z nich si troufal býti nejlepším běžcem, vykřikl: *Já jsem Jidáš! A dal se v běh. Druzí ho z povykem řehtajíce velikonočními řehtačkami, honili. Doběhnuvše ho, obklopili ho a řehtali mu kolem hlavy.*“¹⁴⁵

Text je v kronice zaměřený na mladé hochy, jak tento den prožívali především oni. Z Kolářova textu je také zřejmé, že se v tento den konala liturgie. Více informací k ní ale není dochováno. Kolář si při svém popisu uvědomuje, že Velikonoce mají svůj podklad v křesťanství, dochází proto k prolínání pohanských zvyků a křesťanské tradice. Lze to vidět u zvyku *honění Jidáše*. Jidáš, jedna ze zásadních postav Velikonoc, je zasazen do pohanského zvyku.

5.3.3 Zelený čtvrtek

Zelený čtvrtek je prvním dnem velikonočního triduum, které končí v neděli Zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Na Zelený čtvrtek si věřící připomínají Poslední večeři Páně s učedníky a následnou adoraci v Getsemanské zahradě na úpatí Olivetské hory, kam Jidáš spolu s oddílem vojáků a stráží velekněží a farizeů přišel svého Pána zradit políbením.¹⁴⁶

I k tomuto dnu se pojily tradice, které byly v Šenově dodržovány. Brzy ráno se šenovští obyvatelé chodívali k potoku omýt, aby byli po celý rok zdraví. Činilo se tak za přednášení nejrůznějších říkánek a přání. Kolář se při popisu opět zaměřuje na dospívající děvčata, která si už myslila na svatbu. Ta ráno přibíhala k proudící vodě bosá a s rozpletenými vlasy. Při mytí doufala, že jim potok prozradí svá přání a tužby.¹⁴⁷

¹⁴³ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 423.

¹⁴⁴ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, s. 68.

¹⁴⁵ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 424.

¹⁴⁶ Jan 18, 1–14.

¹⁴⁷ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 424.

Během mše svaté konané na Zelený čtvrtek odlétaly tzv. zvony do Říma. Po zaznění Gloria před vstupní modlitbou se rozezněly naposledy všechny zvony v kostele. Ty a varhany, které doprovázely liturgii, pak utichly až do velikonoční vigilie, kdy se zvony opět rozezněly. Zvuk varhan a zvonů byl nahrazen dřevěnými řehtačkami nebo klapačkami.¹⁴⁸ Při úkonu odlétání zvonů do Říma bylo tradicí, že někteří cinkali v kapse se svými mincemi, aby se jich peníze drželi.¹⁴⁹

Dále se Kolář zaměřuje na zvyky, které byly v Šenově dodržovány především hospodynkami, jejichž úkolem bylo se starat o dům. Aby se mu nic nestalo, sázely v tento den hrách, květiny a stromy, odstavovaly chlapce či kupovaly nová košťata.¹⁵⁰

5.3.4 Velký pátek

Velký pátek patří k nejsmutnějším dnům celého liturgického roku. Je to den ticha, kdy si věřící připomínají umučení a ukřižování svého Pána a Vykupitele Ježíše Krista na Golgotě.¹⁵¹

Záznam o dochovaných zvycích v Kolářově kronice je zaměřen na lidovou tradici, která se dodržovala na staveních hospodářem a hospodyní. Pouze jeden z nich má lehce křesťanský podkres. Na Velký pátek se nesmělo *hýbat zemí*, tzn. nemohli orat či kopat, protože byl do ní pohřben Ježíš. Výjimkou bylo sazení jednoho bramboru hospodyní ještě před východem slunce, který měl zajistit bohatou sklizeň brambor, jenž byl pro obyvatelé vesnic druhým chlebem. Dále hospodyňky vymývali máselnice, aby se jim v nich po celý rok dobře tlouklo máslo, nebo sypali v tento den slepicím zrní do obruče, aby se jim nikam nerozutekly.¹⁵²

Kolář při popisu nezapomíná ani na dívky, které před ranní rozbřeskem nabíraly vodu z potoka, s níž poté umývaly nohy dobytku, aby je nebolely, a vemena, aby neztvrdla. Před svítáním také chodil po dvoře hospodář s řetězy, aby vyhnal ze všech koutů myši.¹⁵³

Některé z popisovaných zvyků z Kolářovy kroniky se shodují se zvyky, které byly slavené také v Ostravě. I Ostravani chodívali k řece, potoku či jen k lavoru se opláchnout čistou vodou, aby byli po celý rok zdraví. Jak bylo výše zmíněno, tento obyčej se v tomto popisu udržoval v Šenově již na Zelený čtvrtek, na Velký pátek byl poté zaměřený na dobytek, který

¹⁴⁸ ADAM, A: *Liturgický rok*, s. 70.

¹⁴⁹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 424.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 424.

¹⁵¹ Jan 19, 17.

¹⁵² KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 425.

¹⁵³ Tamtéž, s. 425.

byl pro vesničany důležitým zdrojem obživy. Mezi tradice, které byly dodržovány v obou částech, patřil i zákaz práce na polích.¹⁵⁴

5.3.5 Bílá sobota

Bílá sobota je posledním dnem čtyřiceti denního postu. Je to den ticha, kdy věřící truchlí nad Ježíšovou smrtí. Svůj název *bílá* získala od barvy křestního roucha těch, kteří chtěli přijmout svátost křtu na slavnost Zmrtvýchvstání. Většinou se jednalo o dospělé – tzv. katechumeny. V tento den se také světila voda, která byla využívána po celý následující rok.¹⁵⁵

Kronika obce Šenov při popisu Bílé soboty opět zmiňuje pouze pohanské zvyky, které byly udržovány hlavně hospodáři. Kolář se snaží zachytit to, jak Bílou sobotu slavila celá obec. To je zřejmé např. z popisu *pálení Jidáše*, které se konalo ráno před kostelem. Každý šenovský hospodář se snažil získat z ohně malý kus ohořelého polínka, které by chránilo stavení před krupobitím a čarodějnicemi.¹⁵⁶

V noci ze soboty na neděli byl vzkříšen Ježíš Kristus. Proto již v sobotu večer se věřící potkávali na vigílii.¹⁵⁷ Křesťanský rozměr této noci Kolář vůbec nepopisuje, ba naopak. Zmiňuje, že v tuto noc běhávali hospodáři po své zahradě oblečení v košili a obvazovali stromy *povřísky*¹⁵⁸. Během toho po celou dobu recitovali říkadla, aby stromy nesly hodně ovoce.¹⁵⁹

5.3.6 Velikonoční neděle

Velikonoční neděle Zmrtvýchvstání je nejdůležitější neděle v celém liturgickém roce. Jak bylo zmíněno, bývá označována jako Matka všech neděl, při níž se křesťané radují z Ježíšova zmrtvýchvstání.¹⁶⁰

V Šenově se v toto sváteční ráno připravovaly křížky z palmových prutů posvěcených na Květnou neděli, džbán s vodou, která byla posvěcená na Bílou sobotu, a jalovec, jenž sloužil jako kropáč. K posvěcení a roznesení těchto křížků po poli docházelo až po skončení velikonoční bohoslužby a modlitbě Anděl Páně, která se modlívala v pravé poledne. Tradovalo se, že kdo kříže roznese dříve, bude mít špatnou úrodu. Ještě předtím, než se vydal průvod

¹⁵⁴ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 12.

¹⁵⁵ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, s. 86.

¹⁵⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 425.

¹⁵⁷ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 14.

¹⁵⁸ Slaměná stébla, který sloužila k vázání snopů obilí nebo slámy (Povřísko. In: *Český jazykový atlas* [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/heslo/3/70>).

¹⁵⁹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 425.

¹⁶⁰ ADAM, A: *Liturgický rok*, s. 88.

na pole, posvětilo se celé stavení svěcenou vodou, v níž plaval upálený *Jidáš*. Následně se celá rodina i s čeledí a spolubydlícím odebrala směrem k poli. V čele průvodu byl sám hospodář, který držel džbán se svěcenou vodou a jalovcovou větvičkou. Za ním nesla nejstarší dcera či syn křížky připravené z klokoče a jívy. Ty se pak pokládaly na hospodářem posvěcená místa. Strkaly se nejen do polí, ale také za okna a dveře chalup, hospodářských staveních a stodol, aby v nich přetrvával zdar a požehnání po celý rok.¹⁶¹

Rovněž i na Ostravsku se zapichovaly křížky do polí, aby chránily úrodu. Zde se ovšem jednalo vždy o tři dřevěné kříže, z nichž ten prostřední zapíchnutý byl největší a dosahoval výšky 20 cm. Na pole s těmito křížky taktéž došel průvod, v jehož čele býval častokrát farář.¹⁶²

Také bylo v Šenově tradicí, že děti v tento den dostávaly uvařená vajíčka natvrdo, se kterými koulily po lukách a mezích, aby Bůh ochránil pole i dům od jakékoliv škody. Dále hospodyně rozhazovaly skořápky čerstvě uvařených vajec po zahradě, aby byla půda úrodná. Hospodář rozdával mazanec, který měl symbolizovat radost z probuzení nového života. V tento den nechyběl bohatý oběd.¹⁶³

Kolář při popisu cílí na uchování tradic, které se udržovaly především na statečích hospodyně a hospodářem. Uvědomuje si, že Velikonoce tak, jak se slavily v jeho rodné vesnici, jsou položeny na křesťanském základu. Během líčení zmiňuje některé liturgické úkony – jako např. svěcení, ale více dopodrobna s popisem nejde. Na rozdíl od Vánoc je ale v textu křesťanský podkres více obsažený. Vyskytují se ovšem i pohanské zvyky a pověry, které byly vždy součástí velikonočních svátků a nelze si je bez nich představit. Kolář se snaží uchovat tento sváteční den zejména z pohledu celé obce.

5.4 Velikonoční pondělí

Velikonoční pondělí je den po vzkříšení Ježíše Krista, je to den plný oslav a radosti. V liturgickém kalendáři, avšak k tomuto dnu nepřipadá žádný svátek či slavnost. Velikonoční pondělí je součástí velikonočního oktávu, který začíná Boží hodem velikonočním, a končí druhou nedělí velikonoční.¹⁶⁴

Tento den je znám díky chození s pomlázkou. Chlapci obcházeli stavení a neprovdané dívky, hospodyňky a starší ženy šlehalí, aby tzv. neuschly. Hoši za odměnu dostávali malovaná

¹⁶¹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 426–427.

¹⁶² PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 15.

¹⁶³ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 426–427.

¹⁶⁴ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 94.

vajíčka, pečivo, trochu peněz či kořalku a víno. Aby to děvčatům nebylo líto, v následující den si role vyměnili a děvčata mrskala chlapce. V průběhu 19. století tento zvyk postupně vymizel z měst a udržel se pouze na vesnicích.¹⁶⁵

I v Šenově chodívali chlapci během Velikonočního pondělí na *šmigrust*¹⁶⁶ vyšlehat děvčata. Rovněž dostali vajíčka – kraslice, ať už bílé nebo barevné, které symbolizovaly nový život. Více tento den Kolář nerozepisuje.¹⁶⁷ V Ostravě se během velikonočního tridua konaly havířské jízdy, během nichž se vyvedli z dolů slepé koně, které horníci pořádně umyli, vyhřebelovali a vystrojili. Chodili s nimi po nádvoří dolů a následně se vydali i do okolních vesnic blízko Ostravy – většinou směrem na Slezskou Ostravu do Hrušova, Koblova či Antošovic.¹⁶⁸ Kolář tyto slavnosti vůbec nezmiňuje. Hornické slavnosti připomíná pouze v srpnu, jak bylo zmíněno výše. Jeden z důvodů, proč nejsou popsány, může být ten, že se tyto jízdy nekonaly přímo v obci, nýbrž v ostravských jámách Ida, Hubert nebo na Anselmově šachtě. Kolář se nesnaží zachytit život horníků a jejich tradic, ale zvyky a obyčeje hospodářů, což se projevovalo v celém popisu postních i velikonočních zvyků. Sám autor v závěrečném doslovu píše, že tyto zvyky, které byly kdysi dodržovány, mizí z důvodu prostupující industrializace na Ostravsku. I to může důvod opomíjení obyčejů spojených s horníky, může v nich vidět viníky.¹⁶⁹

5.5 Svatodušní zvyky a tradice

Slavnost Seslání Ducha svatého završuje padesátidenní velikonoční dobu. V Bibli se o seslání Ducha svatého píše takhle: „*Náhle se strhl hukot z nebe, jako když se žene prudký víchř, a naplnil celý dům, kde byli. A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplnění Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.*“¹⁷⁰

Svatodušní svátky bývají označovány také jako Letnice (letní svátky). Tento název pochází ze staročestiny. Ještě v předkřesťanské minulosti se na Letnice uctívaly slovanští bohové a děkovalo se za první úrodu.¹⁷¹

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 94.

¹⁶⁶ Jiný název pro pomlázku, který se používal v Šenově.

¹⁶⁷ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 426.

¹⁶⁸ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 14.

¹⁶⁹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 596.

¹⁷⁰ Skutky apoštolů 2, 2–4.

¹⁷¹ VAVŘINCOVÁ, V.: *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 98.

Letnice se v Šenově slavily v pondělí po neděli Seslání Ducha svatého. Bývalo zvykem chodit na procházky do lesíků a potkávat se s blízkými a spolu smažit *vaječinu* (označení pro míchána vajíčka). Každý donesl něco – někdo vajíčka, jiný zase slaninu, pití či potřebné nádoby. Za zvuků hudby, většinou harmoniky, se zpívalo a tančilo až do pozdních večerních hodin. Bylo zvykem napít se během těchto svátků ze studánky, které byla přisuzována zázračná moc uzdravovat. Stejně jako hospodáři, tak i čeled' slavila toto svatodušní pondělí. Od svých živitelů dostávali vajíčka, slaninu, sůl a chléb, aby i oni mohli oslavit tento den s přáteli, jak se sluší a patří.¹⁷² Tento zvyk se slavil také i v okolí Ostravy. Byl to jediný den v roce, kdy pasáci dobytka měli volno. Vydali se proto za vesnici, kde si na ohni připravovali smaženici z vajíček.¹⁷³

Během svatodušních svátků bylo v Šenově *zeleno*. Před vchody domů se rozestavěly břízky nebo lipky, k oknům se strkaly březové, bukové a lipové ratolesti – vždy podle toho, které již rozkvetly (Letnice, stejně jako Velikonoce, jsou pohyblivým svátkem).¹⁷⁴

Stejně se zdobilo také na Boží tělo (slavnost Těla a Krve Kristova), které připadalo na čtvrtek po neděli Nejsvětější Trojice, tedy deset dnů po slavnosti Seslání Ducha svatého.¹⁷⁵ Zdobíval se také hlavní oltář rozkvetlými větvíčkami, kterých se poté snažili vesničané po liturgii zmocnit a zapíchnout do pole či na zahradu, aby jim přinesly i nepatrnou úrodu.¹⁷⁶

Boží tělo bylo také svátkem dívek, jak školaček, tak i těch starších. Děvčata den předem chodily trhat plné koše kvítí – především mateřídoušky, sedmikrásky, pivoňky, narcisy a dymnivku. Z mateřídoušky si pletly věnečky, do kterých na ozdobu zastrkávali sedmikrásky. Na Boží tělo se konal do kostela průvod, v němž šla děvčata oblečená v bílých šatech jako Kristovy družičky ozdobené mateřídouškovým věncem, ostatní kvítí poté rozhazovaly v slavnostním průvodu. Kolář si v kronice stěžuje, že se z této slavnosti postupně vytrácí křesťanský duch. Více než zbožná se z ní stala honosná slavnost, během níž se dívky předháněly v tom, kdo má hezčí šaty, spolky vycházely do průvodu ve vší slávě s prapory a korouhvemi. Pouze vesnické babičky se zbožně modlily.¹⁷⁷

¹⁷² KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 430.

¹⁷³ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 18.

¹⁷⁴ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 429.

¹⁷⁵ VONDRUŠKOVÁ, A.: *Český lidový a církevní rok*, s. 145.

¹⁷⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 429.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 429–430.

Kolář v kronice zdůrazňuje především křesťanský ráz této slavnosti. Opět se zaměřuje, jak tyto svátky prožívali hospodáři a mladí lidé. V závěru popisu velikonočních svátků si Kolář stěžuje, že zvyky a obyčeje se v průběhu 19. století postupně vytrácejí.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 428.

6 Ostatní tradice

Důležitou součástí života šenovských obyvatel bylo slavení nejen vánočních a velikonočních svátků a zvyků s nimi spojenými, ale také svateb, pohřbů, poutí a dožíněk. Každá obec má své vlastní zvyky a tradice, které jsou dodržovány, a proto je potřeba pro celistvý obraz zaznamenat i ty, které jsou charakteristické přímo pro Šenov. Tyto zvyky sepsali místní učitelé do *Památníku Šenova*, který byl vydán v roce 1930.

6.1 Svatby

Roku 1919 vyšel zákon č. 320/1919 Sb., který přidával mj. možnost uzavřít občanský sňatek. Nadále byla zachována možnost církevní svatby, jež v Šenově převládala. Tři dny před samotnou svatbou docházelo během bohoslužeb k ohláškám, které informovaly o nastávající svatbě. Zmiňovala se jména snoubenců, jejich rodiště, bydliště a také rodinný stav. Byla to doba, v níž každý, kdo věděl o nějaké překážce k uzavření manželství, ji měl nahlásit.¹⁷⁹

Svatební veselí trvalo většinou po dobu dvou až tří dnů. Celou organizaci svatby měl na starost hlavní družba, nevěstin svědek nebo starosta. Do kostela snoubenci chodívali pěšky mnohdy doprovázeni hudbou. Dívky měly oblečené široké sukně, které doplnily dlouhými stuhami, jež zdobily jak hlavu, tak i šaty. Žádný typický kroj zde nebyl. Neobvyklostí bylo oblečení starosty, který měl na sobě dlouhý kabát s pláštěnkou do pasu. Tento kabát byl velice drahý, proto si jej v obci mohli dovolit pouze ti dva či tři nejbohatší sedláci. Nebyl-li svědek příliš zámožný, kabát si od těch zámožnějších vypůjčil.¹⁸⁰

Po obřadu se nejprve odebrali k domu nevěsty, kde zpívali: „*Ach můj milý gospodořu byť tym gosťum rod, dyž jim tež dol sňodaničku, dej jim i objod.*“ V písni prosili hospodáře, aby byl hostům dán také oběd, když už jim byla nabídnuta snídaně. Tuto píseň opakovali vždy, když se usedalo ke stolu. Následně se všichni vydali do hostince, kde se začalo tancovat. Dodržovala se tradice, že si hlavní družba musel nejprve zatančit se všemi ženami, které byly na svatbě a došly do hostince, a až jako poslední mohl vyzvat k tanci svou družičku. Tento tanec, který byl nazývaný *vyvodzaný*, trval až tři hodiny. Poté se opět přesunuli k jídlu a zpět do hostince, kde se tančila *rozvora*. Všichni svatebčané v čele se *starosvatem*¹⁸¹ se chytily za ruce. Ten je

¹⁷⁹ Zákon č. 320/1919 Sb. *Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství* [online]. [cit. 2023-3-24]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm>.

¹⁸⁰ Knihovna & Šenovské muzeum. *Památník Šenova*. Šenov 1930, s. 32.

¹⁸¹ Osoba, která má na starosti celou organizaci svatby (Starosvat. In: *Vševěd: Encyklopedie v pohybu* [online]. [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.vseved.cz/starosvat>).

poté vodil všude možné – pod lavice, po stolech, přes okna ven na nádvoří, na půdu, dokonce i do druhého hostince a následně zpět.¹⁸²

Od roku 1891 až do začátku 30. let 20. století (kromě období první světové války) se ročně v Šenově konalo okolo padesáti až šedesáti svateb. Po Velké válce roku 1919 jich bylo dokonce 111.¹⁸³

Místní učitelé poznamenávají průběh těchto svateb, tak jak je prožívala celá obec. Stejně jako Kolář se při popisu zaměřovali na potomky hospodářů, o tom, jak probíhaly hornické svatby, není zmínka. I přesto, že již byly v republice dovolené občanské sňatky, i nadále se po dobu první republiky udržely v Šenově církevní obřady.

6.2 Pohřby

Nedílnou součástí života jsou jak chvíle radostné, tak i smutné, ke kterým patří smrt a následná poslední cesta nebožtíka k pochování. Pohřby se v Šenově lišily podle toho, jaký finanční obnos po sobě zemřelý zanechal. Měl-li dostatečné množství peněz, přijeli k němu domů kněží, kteří jej vykropili a pomodlili se za něj. Po vykonání tohoto ritu se odvezl zesnulý za doprovodu hudby do kostela, kde za něj byla sloužena mše. Následně se s ním vydalo na hřbitov, kde pokračovaly modlitby a kde byl uložen k poslednímu odpočinku.¹⁸⁴

K chudším nebožtíkům domů nechodíval kněz. Pouze přišel varhaník, který jej doprovodil do kostela. Zesnulý byl vezen na *marách*¹⁸⁵. Ve chvíli, kdy se průvod se zemřelým blížil ke kostelu, vyšel farář, který mu šel naproti. Obřad v kostele byl prostý a krátký, stejně jako poté na hřbitově.¹⁸⁶

Co oba typy pohřbů měly společného, byl následný kar po pohřbu. Učitelé píší: „*Po pohřbu jdou příbuzní, známí i cizí účastníci pohřbu (lidově se říká „přepijat’ skuru“). Tam při sklenici piva nebo kořalky brzy zapomenou na nebožtíka, při hudbě, byla-li na pohřbu, se baví, veselí ba i zatančí, takže cizinec, zdejších zvyků neznalých, usuzoval by spíše na svatbu než na pohřeb.*“¹⁸⁷

¹⁸² *Památník Šenova*, s. 32.

¹⁸³ *Farní kronika Šenova – 2. díl*, s. 45.

¹⁸⁴ *Památník Šenova*, s. 30.

¹⁸⁵ Pohřební nosítka (Máry). In: *Slovník cizích slov* [online]. [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/mary>.

¹⁸⁶ *Památník Šenova*, s. 30.

¹⁸⁷ *Tamtéž*, s. 30.

Pro šenovské obyvatele bylo důležité se se svými blízkými důstojně a okázale rozloučit. Také v díle Josefa Bilana Šinovského *Knížka o Šenově*, která byla v roce 2021 Historicko-letopiseckým aktivem Šinovského muzea doplněná o fotografie a popisky k nim, jsou zmínky o průběhu pohřbů. Na začátku 20. století bylo tradicí vystavovat rakve před dům a fotografovat zemřelého s celým příbuzenstvem a ostatními smutečními hosty. Těchto fotografií je v knize několik (viz obrazová příloha).¹⁸⁸

Co se týče počtu zemřelých během druhé poloviny 19. století a začátku 20. století byl většinou průměrně v rozmezí 100 až 150 obyvatel Šenova za jeden rok. S prohlubujícím 20. stoletím se poté počty zesnulých zmenšují. Na počátku 30. let se konalo např. pouze 63 pohřbů.¹⁸⁹

6.3 Pouť odpust

V Šenově se odpust konala třikrát do roka – ta první se slavila na Květnou neděli, druhá odpust připadla na 14. neděli po slavnosti Seslání Ducha svatého a ta poslední se konala na svátek sv. Hedviky, která byla patronkou Slezska. Ze všech tří byla nejdůležitější ta prostřední, jejíž slavení spadalo na přelom srpna a září, vždy záviselo na datu Velikonoc.¹⁹⁰

Celá vesnice v den konání poutě zářila čistotou, odevšad se linula vůně masa, koláčů a cukroví. Obec byla plná jak místních, tak i přespolních, kteří se přišli na tu parádu podívat.¹⁹¹ Lidé chodívali do kostela (když odpust připadla na srpen, slavilo se také výročí posvěcení kostela 9. srpna)¹⁹² nebo na promenádu, která se táhla od okresní silnice až k hostinci *Horakůvka*. Podél cesty stali obchodníci se svými stánky a lákali kolemjdoucí, aby u nich nakoupili zboží. Největší tržby měli po bohoslužbách, kdy se věřící vraceli zpět domů. Chlapci kupovali svým děvčatům perníková srdce, menší děti utrácely peníze za kolotoče, kterých bylo hned několik. Brzy po poledni začínala taneční zábava, která často bývala přehlídkou nových šatů.¹⁹³

Stejný název pro poutě se nepoužíval jen v Šenově, ale také v okolí Ostravy. Tyto poutě se konaly v době, kdy se slavil svátek svatého, jemuž byl zasvěcen místní kostel,

¹⁸⁸ ŠINOVSÝ, J. B.: *Knížka o Šenově*, s. 372–373.

¹⁸⁹ *Farní kronika Šenova – 2. díl*, s. 46.

¹⁹⁰ *Památník Šenova*, s. 28.

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 28.

¹⁹² PINDUR, David: *Zaniklý kostel sv. Mikuláše v Šenově v historickém a kulturním kontextu*. Těšínsko, 58, 2015, č. 1, s. 15.

¹⁹³ *Památník Šenova*, s. 28.

např. v blízkém Petřvaldě to bylo 15. července na sv. Jindřicha. Lidé uklízeli své domy, hospodyňky pekly koláče, přijela muzika a kolotoče. Na večer se pořádaly taneční zábavy.¹⁹⁴

6.4 Dožínky

Dožínky byly slavnosti, které se konaly na počest ukončení žní. V 19. století se slavily hlavně na panských a selských statcích.¹⁹⁵

Téměř ve stejné době, jako se slavila hlavní odpuť, se v Šenově připomínaly také dožínky. Byl to čas radosti, odměna pro hospodáře a čeleď za celoroční práci. A právě pro čeleď to byl jeden z nejdůležitějších dnů celého roku. Děvečky den před dožínkami upletly velký ovesný věnec, který ještě dozdobily různými květinami a barevnými stuhami.¹⁹⁶

Dožínky začínaly odvezením posledních snopů ovsa z pole. Čeleď nasedla na vůz, který za radostného jáсотu směřoval k hospodářovu stavení. Když přijeli k hospodáři, děvčata předala hospodynce ozdobený ovesný věnec, který byl pověšen do světnice, a chlapci popřáli hospodáři vše dobré. Všichni poté usedli ke stolu, kde pro ně byly přichystány nejen koláče, ale i pivo a pálenka. Po občerstvení už následovala zábava – většinou se tancovalo za zvuků harmoniky až do pozdního večera.¹⁹⁷

Učitelé se při popisu zaměřují na slavení dožínek mladou generací, která sloužila na hospodářově stavění. Je zde snaha uchovat tuto tradici z pohledu pracujících lidí na poli.

¹⁹⁴ PROKEŠOVÁ, M.: *Lidové tradice*, s. 25.

¹⁹⁵ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, s. 166.

¹⁹⁶ *Památník Šenova*, s. 29.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 29.

7 Obraz festivit v kronikách Šenova

Stejně jako všechny instituce, tak i zvyky a tradice podléhají historickým změnám, vyvíjí se, trvají a zanikají nebo přetrvávají v jiných podobách. Těmi nejdůležitějšími procesy, které „hýbaly“ společností v 2. polovině 19. století, byly modernizace, industrializace, urbanizace a sekularizace. A byly to právě tyto procesy, které nejvíce ovlivnily podobu tradic a formu, do které se některé zvyky přetvořily v průběhu první poloviny 20. století. František Kolář si ve svém díle nejednou postěžoval, že se tradice a zvyky mění právě v důsledku prostupující industrializace. „Čím více nabývá vesnice rázu městského a průmyslového, tím rychleji prchají z ní osobité a rázovité projevy národní duše a bývá pak dosti pracno přivésti umělou cestou zpět, co jindy tu tak přirozeně proudilo. (...) U nás od konce 19. století mizí spěšně všechny lidové a národní zvyky, jimiž kraj náš přímo hýřil,“¹⁹⁸ píše Kolář.

Počátky industrializace v českých zemích spadají do 80. let 18. století, kdy začíná v některých oblastech pomalu průmyslová velkovýroba převažovat nad rukodělnou prací. Mění se jak ráz měst, tak i vesnic, kam se šíří vlivy z měst. S tím je spojená také změna životního stylu, mentality, ale i proměna chápání jednotlivých tradic.¹⁹⁹ Na Ostravsku můžeme jako první vlašťovku industrializace považovat nález uhlí, který je datován k roku 1763. K největšímu rozmachu těžebního a těžkého průmyslu došlo již ve 30. letech 19. století. Moravská Ostrava a její přilehlé části se stávaly důležitou průmyslovou oblastí, kam se za prací stěhovalo velké množství lidí rozdílných kultur i národností. Z původního nejmenšího městečka hukvaldské panství se stalo významné velkoměsto uhelného a těžkého průmyslu.²⁰⁰ Tato změna se promítla v okolních obcích, a to i v Šenově, nachází se totiž přibližně deset kilometrů od Ostravy. Před první světovou válkou se většina obyvatel živila hornictvím, avšak oproti Ostravanům mnozí z nich vlastnili i políčko, které obhospodařovali.²⁰¹ I přesto, že Šenov byl v těsném kontaktu s průmyslovou oblastí, projevy tohoto procesu v Kolářově kronice nejsou tak zřejmé. Autor soukromé kroniky obce Šenov industrializaci chápe spíše jako viníka, který může za to, že se mnohé zvyky vytratily a nedochovaly do jeho doby, tj. do doby po druhé světové válce.²⁰²

Již na konci 18. století, a především v první polovině 19. století dochází v českých zemích k oslabování a postupnému vytrácení projevů lidové kultury a obyčejů na vesnicích a ve městech vesnického rázu. Často z důvodu osvícenského myšlení. Přetrvávaly většinou

¹⁹⁸ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 428.

¹⁹⁹ FROLEC, Václav: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*, s. 13.

²⁰⁰ BAKALA, Jaroslav – JIŘÍK, Karel: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 111, s. 127.

²⁰¹ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 9.

²⁰² KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 596.

různé obchůzky po obci (např. mikulášská nadílka) a tradice spojené se svatbami a jinými rodinnými obřady.²⁰³ Tradice obchůzek se vyskytuje často také v Kolářově kronice, ať už na sv. Barboru nebo sv. Štěpána.

Důležitým procesem byla také sekularizace. Až do poloviny 19. století se tímto pojmem označoval převod církevního majetku do rukou státu, popř. odchod řeholníků z klášterů. Postupně význam sekularizace získal širší význam, a dnes tímto termínem označujeme proces „ústupu vlivu náboženství na myšlení, na organizaci společnosti a na politiku státu.“²⁰⁴ Nejsilnější byla sekularizace v době od revolučních let 1848/1849 až do první světové války.²⁰⁵ Tento proces je v Kolářově kronice zřejmý u popisu průběhu slavení Černé neděle a slavnosti Božího těla. Z původní páte neděle postní se vytratil náboženský rozměr a nabyl charakteristiky pohanského zvyku vynášení zimy. „*Slavili koledu, tj. narození slunce světla věčného – svého boha.*“²⁰⁶ U slavnosti Těla a Krve Páně z popisu vyplývá, že vymizel křesťanský duch a průvod, který byl součástí slavnosti, se stal pouze přehlídkou šatů děvčat a praporů místních spolků.²⁰⁷ Kolář tuto událost komentuje slovy: „*Boží tělo bylo také spíše okázalou než zbožnou slavností. Malé i velké družičky předstihovaly se ozdobností svých bílých šátečků, zlatých křížků a jiných skvostů, horníci v historických krojích, spolky a korporace vytáhly ve vsí slávě s prapory a korouhvemi. Děti lekaly se střelby z hmoždířů a jen vesnické babičky v pestrých šátcích nábožně zpívaly a se klaněly.*“²⁰⁸

Sekularizace neměla vliv na prožívání všech tradic a zvyků, některé z nich zůstaly věrné svému duchovnímu rozměru. Například u přechodových rituálů zmíněných v *Památku Šenova* je zřejmé zachování duchovní podstaty událostí (svatby, pohřby).²⁰⁹ I přesto, že již v roce 1868²¹⁰ byla dovolena občanská manželství,²¹¹ tak se i nadále v Šenově uzavíraly církevní sňatky. Manželství bylo chápáno jako jedna ze sedmi svátostí.²¹² Významným rysem

²⁰³ FROLEC, V.: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*, s. 14.

²⁰⁴ HLAVÁČKA, M.: *České země v 19. století*, s. 190.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 189–190.

²⁰⁶ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 418.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 429–430.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 429–430.

²⁰⁹ *Památník Šenova*, s. 30, s. 32.

²¹⁰ Po vzniku Československé republiky přetrvávala možnost uzavření občanského sňatku (viz poznámka č. 166).

²¹¹ LENDEROVÁ, Milena: *Rodina našich předků*. In: LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, 2. vyd. Praha 2017 s. 164.

²¹² *Památník Šenova*, s. 32.

svateb byly rituální obyčeje, které probíhaly jak před samotným obřadem, tak po něm.²¹³ V Šenově to byl např. okázalý průvod s hudbou směrem do kostela.²¹⁴

Důležitým zůstalo i církevní rozloučení se s nebožtíkem. Před zádušní mši svatou u bohatších obyvatel dokonce farář dojížděl k zesnulým. Zde je pokropil a pomodlil se.²¹⁵ U obou rituálů přechodu se *Památník Šenova* snaží zachytit stále důležitou a přetrvávající křesťanskou tradici, která je doplněna o lidové zvyky. Tyto rituály byly součástí každodenního kolektivního života občanů. V průběhu 20. století se tento způsob slavení svateb a pohřbu vytrácí a přechází do užších kruhů.²¹⁶

Na první pohled se může zdát, že Kolářův text se zaměřuje hlavně na lidovou kulturu a na pohanské zvyky. Při detailnějším rozboru lze ale zjistit, že v textu dochází k prolínání zmíněných prvků spolu s křesťanstvím. V průmyslových městech v průběhu 19. století vliv katolické církve slábnul, na druhou stranu na venkově hrálo křesťanství stále důležitou roli. Ovlivňovalo způsob smýšlení venkovských obyvatel, jejich hodnotový systém a každodenní činnosti. Lidová kultura byla protknuta náboženskou tradicí.²¹⁷

Dokladů, že katolictví bylo v Šenově stále přítomno, je hned několik. Svědčí o tom např. kapitola z *Památníku Šenova*, jež je zaměřena na svěcení neděle. Velká část obyvatel chodívala na mši svatou, ti starší již v brzkých ranních hodinách a šenovská mládež se potkávala na liturgii až v deset hodin.²¹⁸ Také lidová strana ve 20. letech 20. století měla své stálé místo v obecním zastupitelstvu. Ve volbách obsazovala pravidelně třetí příčku s přibližně 250 hlasy.²¹⁹

Příkladem prolínání lidové tradice spolu s křesťanstvím je vylíčení Štědrého večera. Ten začínal večerí a modlitbou Otčenáš a končil pohanskými zvyky a tradicemi (např. lití olova, krájení jablka nebo hašení svíček).²²⁰ Více než u Vánoc je tato provázanost zřejmá u Velikonoc. Celý popis velikonočních svátků Kolář ve své kronice řadí do jednotlivých dnů křesťanského chápání Velikonoc. V textu se ale již neobjevuje popis těchto svátků z pohledu katolíků. Historický původ, který je pro slavení Velikonoc nezbytný, je mnohdy pouze nastíněn, v některých částech zcela vypuštěn. Na druhou stranu se zde vyskytují lidové zvyky, které jsou často položeny na křesťanských symbolech, např. během Velkého pátku se nesmělo kopat

²¹³ LENDEROVÁ, Milena: *Rodina našich předků*, s. 158–159, s. 164.

²¹⁴ *Památník Šenova*, s. 32.

²¹⁵ *Tamtéž*, s. 30.

²¹⁶ FROLEC, V.: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*, s. 21.

²¹⁷ HLAVAČKA, Milan: *České země v 19. století*, s. 215.

²¹⁸ *Památník Šenova*, s. 24.

²¹⁹ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 39.

²²⁰ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 398.

do země, jelikož v ní odpočíval Ježíš Kristus. Příkladem může být i dovádění chlapců, kteří se na Chromou středu vydávali za Jidáše a navzájem se honili. V tomto případě můžeme vidět zasazení biblické postavy do lidového obyčeje.²²¹

V Kolářově kronice je mnohdy o náboženských zvycích pouze zmínka, např. průběh Štědrého dne komentuje slovy, že: „*a před půlnocí po celém kraji ponořeném v ticho rozezvučely se zvony zvoucí na půlnoční.*“²²² Dále je to zřejmé také u Velikonoční neděle. Zde je podotknuto, že se připravené křížky roznášely až po skončení velikonoční bohoslužby a modlitbě Anděl Páně. Z textu vyplývá, že se účastnili liturgie i modlitby.²²³

Jak pro Františka Koláře, tak i pro místní učitele bylo důležité vyličit život pracujících obyvatel na staveních, zaměřit se na zvyky a tradice – ať už hospodářů a hospodyní, nebo čeledi, která jim na stavení dennodenně pomáhala. V Kolářově textu jsou opětovaně popisovány obyčeje, které jim měly zajistit lepší úrodu. Na pohanském základu bylo položeno běhání hospodáře v předvečer neděle Zmrtvýchvstání po zahradě a recitování říkadla, aby stromy nesly hojně ovoce.²²⁴ Na druhou stranu jsou popsány také ty zvyky, jež jsou na bázi křesťanské. Příkladem může být koulení vajíček dětmi na Velikonoční neděli, aby Bůh uchránil pole od jakékoliv škody.²²⁵

Ještě na začátku modernizace převládal v chápání obřadních systémů rolnický charakter, který se odrážel v myšlení místních. Jeho jádrem bylo střídání ročních období a přírodního cyklu spolu s duchovní kulturou. Často se vyskytovala snaha vyvolat posvátnou energii rostlinstva. Díky pokroku v zemědělství v důsledku průmyslové revoluce, změny vnímání rolníků a rozšíření vědeckých znalostí i mezi obyvatele vesnic skrze tisk, osvětu a školský systém došlo postupně k ústupu těchto rituálů. V myšlení začal převažovat racionální pohled.²²⁶ Kolář se v popise často racionalitě brání a vyzdvihuje spíše magickou sílu. „*Někdo o půlnoci z Bíle soboty na Boží hod běhali hospodáři, oděni v košili, po zahradě od stromu ke stromů, obvazovali je povříslý a přednášeli různá říkadla, aby stromy hojně rodily.*“²²⁷

Zápas pohanských, často magických rituálů spolu s křesťanskou tradicí, doznívá v období modernizace života na venkově i ve městě. Katolická církev, jež poskytla podnět

²²¹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 425.

²²² Tamtéž, s. 398.

²²³ Tamtéž, s. 426–427.

²²⁴ Tamtéž, s. 425.

²²⁵ Tamtéž, s. 426–427.

²²⁶ FROLEC, V.: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace*, s. 15.

²²⁷ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 425.

k rozdělení duchovní kultury na oficiální a lidovou, se dostávala často do rozporu s pohanskými obyčejí a rituály. Aby přesvědčila své věřící pro křesťanské rity, vtiskla do nich některé předkřesťanské obřadní rysy (zapálení ohně při začátku velikonoční vigilie atd.) a u lidových zvyků usilovala o vytvoření nového obsahu.²²⁸

Už od středověku ve společnosti panovalo cyklické pojetí času. Lidé se během roku řídili církevními svátky a přírodními cykly, jež se stále opakovaly. Příchod jednotlivých svátků měli spojený s určitými změnami počasí, platilo to ale i naopak. Koncem 18. století začalo převažovat pojetí lineární. Toto chápání času, nezávislé na přírodě, se ve společnosti silněji usadilo v následujícím století díky průmyslové revoluci. Spolu s touto změnou přišel také fenomén volného času. V životě dělníků se projevil po ustanovení jednotné pracovní doby, která se v průběhu 19. století zkrátila o zhruba čtyři až šest hodin.²²⁹ „K času návštěvy kostela, náboženských slavností, k času hospody a církevních svátků, které lidé důvěrně znali, přibyl čas nový, volný čas. (...) Čas pro svobodnou volbu činností spojených s příjemnými prožitky.“²³⁰

Spojení volného času a tradic je patrné např. u způsobu prožití svatodušního pondělí. Stejně jako hospodáři, tak i čeledě, měla svůj čas jen pro sebe. Bylo tradicí v tento den vyrazit s přáteli ven a usmažit si *vaječinu*.²³¹

I obyvatelé Šenova svůj volný čas trávili mnohdy slavením různých svátků a tradic. Pravidelně se těšili na pout' odpust. Děti si užívaly radosti na kolotočích a chlapci zde kupovali svým dívkám perníková srdce. Celý den všichni završili taneční zábavou.²³²

Kolář má snahu vytvořit obraz o tom, jak si jednotlivé svátky a tradice spojené s konkrétními dny, připomínají mladí lidé. Popisuje, že v adventním čase, se dívky účastnily pochůzek *Barborek*.²³³ Mnoho zvyků je o vánočním čase zaměřeno na hledání budoucích partnerů děvčat.²³⁴ Chlapcům je pozornost věnována převážně o Velikonocích. Ať už na Květnou neděli, kdy byli vysláni hospodářem na liturgii s palmou,²³⁵ nebo během Velikonočního pondělí, kdy chodívali po Šenově na *šmigrust*.²³⁶

²²⁸ Tamtéž, s. 16.

²²⁹ LENDEROVÁ, Milena: *Objev volného času*. In: LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, s. 292–295.

²³⁰ LENDEROVÁ, M.: *Objev volného času*, s. 295.

²³¹ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 430.

²³² *Památník Šenova*, s. 28.

²³³ KOLÁŘ, F.: *Kronika obce Šenova*, s. 393.

²³⁴ Tamtéž, s. 398.

²³⁵ Tamtéž, s. 433.

²³⁶ Tamtéž, s. 426.

Závěr

V úvodu práce jsem si jako cíl vytyčila analyzovat průběh slavení svátků v obci Šenova na přelomu 19. a 20. století s přihlédnutím k místním lidovým a křesťanským tradicím a uchování těchto tradic v paměti místních. Jelikož k tomuto tématu chybí větší množství pramenů, mohla jsem se opírat pouze o dva – a to o soukromou *Kroniku obce Šenova* Františka Koláře a *Památník Šenova*, který sepsali místní učitelé. Vylíčené události, které se odehrávaly přímo na území Šenova, tak nejde porovnat s jinými prameny nebo literaturou. Obsahově nelze porovnávat ani zmíněné prameny, jelikož se nezabývají stejnými událostmi.

Jak Kolář, tak i autoři památníku svůj text zaměřují na tradice a svátky, které byly udržovány pracujícími na staveních. Prožívání tradic obyvateli, kteří pracovali jako zaměstnanci dolů, chybí. Nelze opomenout fakt, že Kolář obviňuje industrializaci z toho, že mohla za vymizení zvyků v Šenově ve 20. století. I to lze považovat za důvod chybějících informací o slavení zvyků horníky, kteří tvořili podstatnou část obyvatel Šenova.

Navzdory silné industrializaci na Ostravsku a pravidelnému kontaktu s Ostravou skrze práci horníků se vlivy průmyslové revoluce v popisovaných zvycích nevyskytují. Ráz obce Šenova na přelomu popisovaných století zůstal stále venkovský. Tradice byly dodržovány především mezi pracujícími na staveních, nebo jsou takto alespoň nejvíce popisovány. Příkladem bylo krmení dobytka na sv. Štěpána jídlem ze štědrovečerní večeře, které mělo zvířatům zajistit zdraví a hospodáři užitek, či zastrkávání posvěcených křížků do polí a za okna příbytků, aby přetrvával zdar a požehnání během celého roku.

Významný proces, který ovlivnil dění převážně druhé poloviny 19. století, byla sekularizace, jež se v malé míře projevila také v prožívání tradic obyvatel Šenova (např. u Smrtné neděle, kdy se z postní neděle stala pohanská tradice vynášení zimy a vítání jara). V textu zkoumaných pramenů rovněž dochází k prolínání lidové kultury spolu s náboženskou tradicí. Křesťanské symboly jsou mnohdy zasazeny do pohanských zvyků, jako je tomu u *honění* či *pálení Jidášů* o Velikonocích.

Dalším cílem vytyčeným v práci bylo porovnání tradic zaznamenaných v kronice a pamětech se zvyky, které se udržovaly na Ostravsku. Mnohé z nich měly stejný průběh či se lišily pouze v drobnostech. Ke společným zvykům lze řadit např. zapichování křížků do polí během Velikonoční neděle.

Převážná většina z popisovaných tradic a zvyků se již do dnešní doby nedochovala. Jedním z mála zvyků, kterým se Šenov může ještě „pyšnit“, je pořádání jarmarku, který se koná vždy na konci letních prázdnin jako připomínka poutě odpust. I v tomto případě můžeme však vidět naprosté oprostění od jakéhokoliv křesťanského rozměru.

Seznam použitých pramenů

Knihovna & Šenovské muzeum. *Farní kronika Šenova – 1. a 2. díl.*

Knihovna & Šenovské muzeum. KOLÁŘ, František: *Kronika obce Šenov. Šenov 1952–1974.*

Knihovna & Šenovské muzeum. *Památník Šenova. Šenov 1930.*

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl.*

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl.*

Seznam použité literatury

ADAMUS, Alois: *Podrobné dějiny šenovského kostela.* Ostrava.

BAKALA, Jaroslav – JIŘÍK, Karel: *Dějiny Ostravy.* Ostrava 1993.

BERGER, Rupert: *Liturgický slovník.* Praha 2008.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 20. (11. opr.) vyd. Praha 2015.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938. Šenov u Ostravy 1999.*

GROSSMANN, Viktor: *Paměť a kronika. Kolektivní, individuální a oficiální historická paměť na příkladu období 1938 - 1945 v podhůří Beskyd.* Brno 2011 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

HLAVAČKA, Milan: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době.* Praha 2014.

HLAVAČKA, Milan: *Memoárová literatura.* In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (eds.): *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin.* Praha 2014, 312–329.

FROLEC, Václav: *Rituály a slavnosti v procesu modernizace.* In: *Město, lidé, prostor, slavnosti.* Sborník příspěvků X. strážnického symposia (18.–19.10. 1988), Uherské Hradiště 1990, s. 13–23.

KELLER, Jan: *Nedomyšlená společnost.* 4. dop. vyd. Brno 2003.

KIŠKA, Ladislav: *Starší historie a pamětihodnosti obce Šenova ve Slezsku.* Šenov 1992.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina: *Lidové zvyky.* Praha 2004.

LANKOČÍ, Hanuš: *Obec a panství Šenov.* Polská Ostrava 1913.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie.* Praha 2002.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti,* 2. vyd. Praha 2017.

MACUROVÁ, Zuzana – MÍCHALOVÁ, Zdeňka: *Historismus, konverze a rodová memorie v kostele Prozřetelnosti Boží v Šenově*. In: ROHÁČEK, Jiří (ed.): *Epigraphica & sepulcralia*. Praha 2005, s. 249–262.

McLEOD, Hugh: *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*. Brno 2008.

MOCNÁ, Dagmar - Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004.

MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. 4. sešit. Ostrava 1995.

NAVRÁTIL, Boleslav: *Advent byl považován za nejkrásnější část roku: Zbožní obyvatelé severní Moravy a Slezska pečlivě dodržovali prastaré zvyky*. *Moravskoslezský deník*, r. 16, 6. 12. 2017, č. 282, s. 9.

PINDUR, David: *Zaniklý kostel sv. Mikuláše v Šenově v historickém a kulturním kontextu*. *Těšínsko*, 58, 2015, č. 1, s. 3-26.

POLÁŠEK, Jaromír: *Z historie Šenova a šenovského zámku*. *Těšínsko*, r. 46, 2003, č. 4.

POP, Ivan: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha 2005.

PROKEŠOVÁ, Miriam: *Lidové tradice aneb Staré zvyky a obyčeje v Ostravě a okolí*. Ostrava 2005.

RANDÁK, Jan: *Prameny lidové provenience a české lidové kronikářství*. In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (eds.): *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014, s. 330–342.

SABOL, Miroslav: *Dopad Viedenskej arbitráže na poľnohospodárstvo, priemysel a infraštruktúru na južnom Slovensku*. In: MITÁČ, Ján: *Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938–1945*, Bratislava 2011.

SLAVÍKOVÁ, Simona – PASTRŇÁK, Milan (a kol.): *Šenovský zámek a jeho osud*. Šenov 2018.

STIBOR, Jiří: *Některé zajímavosti z dějin obcí a jejich držitelů*. *Těšínsko*, r. 38, 1995, č. 2, s. 5.

STRUMINSKÁ, Alena: *Slovník nářečí (Šenov ve Slezsku)*. 2. dop. vyd. Šenov 2002.

ŠINOVSKÝ, Josef Bilan: *Knížka o Šenově*. Šenov 2021.

TOUFAR, Pavel: *Český rok na vsi a ve městě: Září – Prosinec*. Třebíč 2004.

ULMAN, Oldřich – SIMAJCHL, Ladislav – CIKRLE, Karel: *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 10. upr. vyd. Praha 2003.

VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha 1977.

VONDRUŠKOVÁ, Alena: *Český lidový a církevní rok*. Brno 2015.

VAVŘINCOVÁ, Valburga: *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha 2002.

VAVŘINCOVÁ, Valburga: *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha 2006.

Seznam internetových zdrojů

Co znamená žehnání K+M+B+ [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/clanky/co-znamenazehnani-kmb>.

CHLUMSKÝ, Jan: *Světcí k nám hovoří: Sv. Barbora* [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=4865>.

MIHOLA, Jiří: *Kroniky a kronikářská práce* [online]. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/jaro2012/De2RC_HPR/.

Narřízení č. 211/1921 Sb., kterým se provádí zákon o pamětních knihách obecních [online]. [cit. 2023-2-14]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2492/1/2/narizeni-c-211-1921-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-pametnich-knihach-obecnich/narizeni-c-211-1921-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-pametnich-knihach-obecnich>.

NOVOTNÁ: Alois Adamus. *Encyklopedie města Ostravy* [online]. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://encyklopedie.ostava.cz/home-mmo/?acc=profil_osobnosti&load=87.

Povřísló. In: *Český jazykový atlas* [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/heslo/3/70>.

Starosvat. In: *Vševěd: Encyklopedie v pohybu* [online]. [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.vseved.cz/starosvat>.

Zákon č. 320/1919 Sb. Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství [online]. [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm>.

Resumé

The thesis deal with creating a picture of folk and Christian traditions in Šenov at the turn of the 19th and 20th centuries by analysing the course of celebrating these festivals against the background of the ongoing changes of the 19th century (mainly modernisation, industrialisation, and secularisation). The individual customs written down by the authors of the sources are not influenced to any great extent by these processes. Both sources create a picture of a village which, although close to the industrial centre, retained its rural character. They describe the traditions that were maintained among the people working on the farm buildings. František Kolář also focuses on the youth in his work. Often there is a blending of folk culture together with Christian tradition.

Obrazová příloha



Obr. č. 1 – Pohřeb slečny Kempné ze Škrbně. Na fotografii z roku 1918 je zesnulá s celou rodinou a dalšími smutečními hosty (ŠINOVSKÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 372).



Obr. č. 2 – Pohřeb Antonína Ryšky (1884–1913). Fotografie pochází z roku 1913 (ŠINOVSKÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 373).



Obr. č. 3 – Pout' odpust. Hlavní cesta, kolem které jsou rozestavěné stánky. Vlevo za stromy se nachází hostinec *Horakůvka*, v němž se konala nejedna zábava. Fotografie je pořízena v roce 1932 (ŠINOVSKÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 619).



Obr. č. 4 – Řetízkový kolotoč, který býval na odpusti. Stojí vedle požární zbrojnice a hostince *Horakůvka*. Fotografie byla pořízena v roce 1933 (ŠINOVSKÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 795).